

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему **«Українська жіноча освіта в Галичині в 1920–1939 рр.»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи СОІз-21м
спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)»

Кашпур Аліса Яремівна

Керівник: доктор історичних наук, професор
Райківський Ігор Ярославович

Рецензент: кандидат історичних наук, доцент
Єгрешій Олег Ігорович

Івано-Франківськ – 2023 р.

АНОТАЦІЯ

**Кашпур А. Я. Українська жіноча освіта в Галичині в 1920-1939 рр.
Івано-Франківськ, 2023. 111 с.**

Метою магістерської роботи було дослідити розвиток української жіночої освіти в Галичині в 1920–1939 рр. Для розкриття теми були залучені архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові та Державного архіву Івано-Франківської області, періодична преса, здобутки української історіографії. Зокрема, було проаналізовано вплив емансипаційних тенденцій на розвиток жіночої освіти в краї, висвітлено просвітницьку діяльність «Союзу українок» та їх внесок у популяризацію освіти серед жіноцтва міжвоєнного періоду, проаналізовано особливості спортивного та військового виховання українок. У підсумку магістерської роботи було з'ясовано, що на отримання жінками освіти в 1920–1930-х рр. в Галичині, в основному, впливали два чинники: національна полонізаційна політика Другої Речі Посполитої, а також традиційні патріархальні устрої та гендерні стереотипи щодо жінок. Водночас розкрито методику використання результатів дослідження на уроках історії України в 10-му класі ЗЗСО.

Ключові слова: освітня політика, жіноча освіта, полонізація, «Союз українок», жіночий рух, Мілена Рудницька, емансипація, фемінізм, гендерна рівність.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Історіографія і джерела дослідження	9
1.1 Стан наукової розробки проблеми	9
1.2 Джерельна база	17
РОЗДІЛ 2. Українське жіноцтво в контексті загальноєвропейського емансипаційного руху в 1920–1939 рр.	24
РОЗДІЛ 3. Основні напрямки жіночої едукації українок у Галичині.....	35
РОЗДІЛ 4. Позашкільна освіта жінок у діяльності громадських організацій.....	52
4.1. Просвітницька діяльність «Союзу українок»	52
4.2. Військова і спортивна підготовка жіноцтва	61
РОЗДІЛ 5. Методика використання матеріалів дослідження на уроках історії України	70
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження української жіночої освіти в Галичині у 1920–1939 рр. є важливою темою не тільки з огляду на особливості розвитку освітньої сфери у Східній Галичині, а й може стати цінним внеском у дослідження жіночої історії загалом. Українська жіноча освіта в міжвоєнний період під владою Другої Речі Посполитої, враховуючи перехід до нових політичних, соціально-економічних та культурних умов, набула нового значення, оскільки поєднала дві актуальні на той час проблеми: боротьбу жіноцтва за власну культурну ідентичність як українок та феміністичний рух. Дослідження обраної теми неможливе без урахуванням того, що Друга Річ Посполита в 1920–1939 рр., попри закон про рівність статей, не входила до числа європейських держав, у яких зароджувався фемінізм чи ідея запровадження рівноправ'я представників двох статей у різних сферах повсякденного життя. Це доводить складність теми дослідження української жіночої освіти в міжвоєнній Польщі та ризики, з якими можна зіштовхнутися під час її вивчення за умови, коли воно буде поверхневим та однобоким.

Крім того, ця тема є важливою з точки зору джерелознавства, адже вимагає дослідження різних типів джерел, зокрема архівних документів, періодичних видань та ін. Відтак, вивчення української жіночої освіти в Галичині 1920–1939 рр. дозволить розвинути навички джерелознавства та досі представлена не комплексно, пропонуване дослідження є актуальним для заповнення прогалин у цій тематиці. Водночас тему нашого дослідження актуалізує постійне зростання зацікавленості питаннями гендерної рівності та боротьби за жіночі права в Україні. Отже, наукова і суспільна актуальність спонукали вибір теми магістерської роботи.

Об'єктом дослідження є українська жіноча освіта в Галичині під польською владою між двома світовими війнами, а **предметом** – особливості освітньої політики Польщі, розвитку жіночої шкільної та позашкільної освіти в Галичині в 1920–1939 рр., а також методика використання матеріалів дослідження на уроках історії України в ЗЗСО.

Метою дослідження є аналіз стану української жіночої освіти та висвітлення особливостей її розвитку в 1920–1939 рр. в Галичині у складі Другої Речі Посполитої. Реалізація мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- охарактеризувати історіографію і джерельну базу, пов'язані з проблемою жіночої освіти для українок у міжвоєнній Польщі, ввести в науковий обіг неопубліковані архівні джерела;

- проаналізувати вплив емансипаційних тенденцій та офіційної освітньої політики Другої Речі Посполитої на розвиток жіночої освіти та можливості здобуття жінками освіти в Галичині в 1920–1930-х рр.;

- охарактеризувати стан початкової, середньої та вищої освіти українок у Галичині в 1920–1939 рр.;

- висвітлити напрямки позашкільної жіночої освіти для українок: просвітницьку діяльність «Союзу українок», особливості військової та спортивної підготовки жіноцтва тощо;

- розробити методику використання отриманих результатів дослідження на шкільних уроках історії України в 10-му класі ЗЗСО.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1920 р. до 1939 р. *Нижня межа* досліджуваного періоду обумовлена переходом Галичини до складу Другої Речі Посполитої восени 1920 р. після закінчення активної фази польсько-радянської війни, що завершилася підписанням Ризького мирного договору 1921 р., та утвердженням колонізаційної національної політики. *Верхня межа* пов'язана з початком Другої світової війни 1 вересня 1939 р. та зміною окупаційного режиму.

Територіальні межі дослідження охоплюють історичну Галичину або Східну Галичину – українські етнічні землі в межах Станіславівського, Львівського і Тернопільського воєводств у складі міжвоєнної Польщі.

Методологія пропонованого дослідження обумовлена як контекстом доби, так і особливостями джерел. У дипломній роботі був використаний принцип історизму, що передбачає аналіз явища з урахуванням конкретних

особливостей історичної епохи. Дослідження було побудовано на загальновизнаних методах аналізу та синтезу, а також методі критичного аналізу джерел, що дозволяє оцінювати їх достовірність та обґрунтованість. У роботі був використаний також гендерний підход Джоан Скотт, що дозволяє значно глибше проаналізувати варіативність перспектив здобуття жінками освіти, враховуючи економічні, соціальні та політичні можливості обох статей [36, с. 232].

Під час вивчення проблеми жіночої освіти нами було використано термін «гендерна ідентичність», за трактуванням американського соціолога Майкла Скотт Кіммела [49, с. 146]. Вважається, що ознаку статі соціум використовує як інструмент для збереження ієрархічного порядку в суспільстві, а тому формування гендерних ролей та ідентичностей як сукупності певних моделей поведінки та суспільних норм для певної статі відбувається під впливом органів влади (суспільних домінантів) [49, с. 61]. Враховуючи існування гендерних стереотипів щодо жіноцтва в міжвоєнному галицькому соціумі, авторка послуговувалася концептом дослідниці Ніри Ювал Девіс про «жіночі ролі» в контексті націєтворчих процесів. Під час кризових явищ відбувається формування гегемонії маскуліності, де жінці в суспільстві відводиться, здебільшого, репродуктивна та виховна роль [110, с. 14].

Наукова новизна роботи полягає в тому, що авторкою дослідження була зроблена спроба заповнити прогалину в українській історіографії та висвітлити важливі аспекти розвитку жіночої освіти в регіоні, зокрема впливу жіночого емансипаційного руху на можливість здобуття жінками освіти в міжвоєнний період. Крім цього, проаналізовано особливості організації та розвитку жіночого навчання в Галичині в 1920–1930-х рр., з урахуванням не тільки офіційної освітньої політики Другої Речі Посполитої, а й у контексті існуючих соціальних гендерних стереотипів українського суспільства. Водночас було висвітлено методичні аспекти використання матеріалів дослідження в шкільній історичній освіті для формування в сучасного учнівства гендерно коректних уявлень про участь жінок в історії нашої держави (на прикладі Галичини міжвоєнного періоду).

Практичне значення. Матеріали та висновки магістерської роботи на тему «Українська жіноча освіта в Галичині у 1920–1939 рр.» можуть бути використані для наукових досліджень з метою більш ґрунтовного розуміння освітньої політики Другої Речі Посполитої та становища галицького жіноцтва в міжвоєнний період. Результати дослідження будуть корисними для популяризації жіночих студій в Україні та майбутніх гендерних розвідок.

Водночас доречним буде використання даної роботи в навчальному процесі, зокрема для розробок уроків з історії для десятикласників, а також для формування гендерно нейтрального (тобто такого, що позбавлене упереджень та стереотипів щодо жінок та чоловіків) наповнення підручників з історії України. Більше того, своєчасним буде залучення окремих фрагментів дослідження для покращення чинного законодавства України щодо гендерної рівності у правовій сфері та заборони сексизму у ЗМІ.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та положення дипломної роботи було апробовано на щорічній науково-звітній студентській конференції Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (6 квітня 2023 року), де авторку було нагороджено грамотою за активну участь у науково-дослідницькій роботі та змістовний виступ на конференції (як один із кращих виступів). Апробація дослідження відбулася також на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи» (м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.), тези якої були опубліковані в збірнику матеріалів конференції. Результати наукової роботи були виголошені на Всеукраїнській науковій конференції «Четверті Грабовецькі історичні читання» (с. Печеніжин ; м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2023 р.).

Структуру магістерської роботи складають вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел і літератури, а також додатки.

РОЗДІЛ 1. Історіографія і джерела дослідження

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Загалом історіографія проблеми жіночої освіти в Галичині у 1920–1939 рр. є достатньо широкою та охоплює різні дослідницькі підходи до аналізу даної проблеми. Дослідження в цій галузі роблять значний внесок у вивчення жіночої історії та гендерних студій, охоплюючи проблеми не тільки освітньої політики польської влади, а й суспільно-політичного становища жіноцтва та його повсякдення. Попри популярність даної теми серед дослідників педагогічних напрямків, вивчення жіночої освіти на теренах Галичини в міжвоєнний період все ж потребує більш комплексного підходу з урахуванням специфіки епохи.

Історики в своїх роботах зосереджувалися на висвітленні ролі жіночих громадських організацій і тогочасних педагогів у розвитку освіти жінок у краї, а також порівнювали освітню політику західноукраїнських земель з іншими регіонами України. Популярним аспектом досліджень були також освітні програми та методики 1920–1930-х рр., що застосовувалися для навчання дітей. Результат аналізу історіографічних матеріалів щодо жіночого руху в Галичині ілюструє той факт, що це соціальне явище привертало та продовжує привертати увагу дослідників різних наукових галузей. Дослідження, які були опрацьовані нами, підтверджують тезу про те, емансипаційні настрої українського жіноцтва в 1920–1930-х роках в Галичині були спричинені не тільки політичним чи соціальним чинником, а й національним.

Сьогодні існує низка дисертацій, монографій та наукових статей, що присвячені розвитку освіти загалом у Галичині в різні періоди історії України, проте дослідження жіночої освіти все ж залишається недостатнім. Наукові роботи вели українські та зарубіжні історики, але більшість із них вивчали проблему в контексті загальноосвітньої та соціальної політики офіційного уряду, оминаючи особливості формування повсякдення українського жіноцтва під владою Другої Речі Посполитої [28, с. 118].

Відтак, наукові праці, що так чи інакше стосуються української жіночої освіти в Галичині в міжвоєнний період, можна розділити за тематичним

наповненням на три групи. Першу категорію становлять роботи загальнонаукові, які в цілому характеризують суспільно-політичне життя українського суспільства на теренах Східної Галичини та офіційну національну політику Другої Речі Посполитої в 1920–1930-х рр. Другу групу праць становлять дослідження, в яких автори аналізують освітню і мовну політику Польської держави та загальний стан українського шкільництва. До третьої тематичної групи віднесено безпосередньо праці про становлення та розвиток українського жіночого руху в Галичині в контексті суспільно-політичного становища жінок.

Відтак, з першої категорії дослідницьких напрацювань, в яких здійснено аналіз суспільно-політичного життя краю, була використана праця історика Леоніда Зашкільняка у співавторстві з Миколою Крикуном «Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів» [44]. У цій роботі розглядається процес становлення Другої Речі Посполитої, передумови та наслідки польсько-української та польсько-радянської воєн. Автори глибоко аналізують зміни, які відбувалися до санаційного перевороту 1926 р. і після нього, реалізацію політики національної асиміляції, яку підтримував Юзеф Пілсудський, щодо національних меншин в краї тощо. У роботі відомого українського історика Ярослава Грицака вміщено загальна інформація про освітню, мовну та національну політику Другої Речі Посполитої. Дослідник вказує, що польська влада здійснювала асиміляційну політику щодо українців, а тому саме українські навчальні заклади та Церква стали основними «жертвами» політики полонізації [113].

Загальне уявлення про суспільно-політичні обставини, в яких розгортався український жіночий рух у міжвоєнній Галичині, можна отримати з розвідки Пола Роберта Магочія «Україна: історія її земель та народів», де автором розглядається адміністративний статус українських територій у міжвоєнній Польщі, а також проаналізовано економічне становище населення, національна та освітня політика Другої Речі Посполитої [64]. Володимир Комар у своїй науковій роботі висвітлив особливості політики «прометеїзму» польської санаційної влади [60]. Автор відзначив, що ця доктрина є чи не єдиною

концепцією політики урядів «санації», що мала за мету поділ СРСР за національною ознакою для об'єднання українців та білорусів у межах Польщі. Однак, за висновками Володимира Комара, «прометеїзм» так і не був реалізований, попри активну політику державницької асиміляції українців.

До другої категорії належать праці, в яких, зокрема, описується історія розвитку шкільництва в західноукраїнському регіоні. Зокрема, праця Богдана Ступарика про стан української шкільної освіти в Галичині в період з 1772 по 1939 рр. є чи не найбільш ґрунтовним напрацюванням з теми [89]. Автор сформував чітку періодизацію етапів становлення українського шкільництва Східної Галичини, паралельно характеризуючи його особливості розвитку відповідно до різних етапів історичного поступу. Крім цього, автор подає комплексну картину шкільництва в Тернопільському, Львівському та Станіславівському воєводствах. Так, він детально структурує зміст навчальних планів, розкриває суть деяких особливостей організації державних та приватних освітніх закладів, висвітлює правове регулювання функціонування українських шкіл у контексті асиміляційної політики офіційного уряду, описує внесок просвітницьких товариств у боротьбу за навчання українською мовою тощо.

Також для дослідження української жіночої освіти нам видалася не менш важливою ще одна праця Богдана Ступарика під назвою «Національна школа: витоки, становлення». У ній, зокрема, вміщено узагальнений аналіз українсько-польських відносин в освітній царині. Автор аналізує багатовекторність реалізації концепцій великодержавного та національного виховання за допомогою освітньої політики на західноукраїнських землях [119]. Аналогічно національно-освітню політику Другої Речі Посполитої 1920–1930-х рр. комплексно висвітлено в монографії Оксани Рудої, що була опублікована в 2019 р., охарактеризовано її реалізацію в освітній, мовній та національній царинах [82–84]. Крім цього, дослідниця проаналізувала сприйняття колонізаційної політики місцевим населенням, висвітлила діяльність німецьких, українських, польських та єврейських політичних партій, культурно-освітніх товариств і духовенства, окремих громадсько-політичних діячів, які зробили вагомий внесок

у розвиток та захист не тільки освітньої сфери, а й мовних і культурно-освітніх прав українського народу.

У статті Віталія Яремчука «Правовий статус українських шкіл у Республіці Польща у 1919–1939 рр.» розглядаються особливості державної політики міжвоєнної Польщі в освітній галузі на території Східної Галичини, а також висвітлюється правовий статус шкіл, українських навчальних закладів [104]. Відповідно до висновків автора, незважаючи на міжнародні домовленості щодо відмови від дискримінації національних меншин, Польська держава продовжувала здійснювати асиміляційну політику щодо українського населення, зокрема реформуючи освітнє законодавство відповідно до вимог великодержавної ідеології.

Для всебічного та об'єктивного дослідження різних аспектів суспільного життя української Галичини важливу роль відіграють матеріали періодичних видань, які дозволяють відтворити та проаналізувати минуле. Тому, в рамках джерелознавства, важливим для нас виявилось дослідження Оксани Кавулич на тему «Проблема українського шкільництва крізь призму суспільно-політичних часописів Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939)» [47]. Основним завданням її дослідження стало визначення впливу суспільно-політичних часописів на вирішення проблеми західноукраїнського шкільництва, що, враховуючи національну політику польського уряду, набула очевидної актуальності в міжвоєнний період. Авторка на основі аналізу публікацій у згаданих виданнях зробила науково-обґрунтовані висновки щодо реакції української громадськості на освітню політику польського уряду.

Однією з авторитетних дослідниць історії галицького шкільництва є Вікторія Стинська. У даній роботі авторка послуговувалась її узагальненою працею про систему шкільної освіти кінця XIX – початку XX ст. в соціокультурному контексті [87]. Крім цього, основну увагу івано-франківська дослідниця зосередила на висвітленні структури системи навчально-виховних закладів у краї, змісту та наповненості навчальних програм.

Значне місце в історіографії проблеми посідають напрацювання виділеної нами третьої групи авторів, предметом дослідження яких безпосередньо є особливості розвитку української жіночої освіти в контексті емансипаційних тенденцій в Галичині. У деяких наукових дослідженнях проблеми розвитку жіночої освіти в другій половині XIX – першій половині XX ст. були розглянуті в рамках діяльності українських громадських товариств. Наприклад, це стосується праць Бориса Савчука, Тетяни Завгородньої, Богдана Ступарика, Зіновії Нагачевської, Юлії Юрків, Мирослави Дядюк тощо. У контексті висвітлення окремих аспектів громадського життя краю було проаналізовано діяльність жіночих організацій і товариств на різних етапах їхнього розвитку. Так, у своїй статті Вадим Ковпак на основі національної спортивної періодики міжвоєнної Галичини вивчав «жіноче питання» [57], а Віра Кочкодан у своїй публікації «Відображення діяльності жіночих товариств Східної Галичини в україномовній періодиці (1914–1939 рр.)» розглянула жіночі тогочасні видання та проаналізувала теми, які обговорювалися на шпальтах газет і журналів щодо становища жінки в Східній Галичині в 1920–1930-х рр. [62].

Після проголошення Україною незалежності з'явилася значна кількість публікацій, присвячених діяльності окремих жіночих товариств та їх видатних активісток. Так, діяльність «Союзу українок» в контексті міжвоєнного українського жіночого руху у Східній Галичині досліджує Юлія Юрків [102]. Окрім фактичного матеріалу, ця робота цінна й тим, що авторка розглядає жіночий рух в контексті громадсько-політичного становища жіноцтва в Галичині в 1920–1930-х рр. Після 1991 р. досить популярними темами зацікавлень української історичної наукової спільноти стали кейси громадської, просвітницької чи педагогічної діяльності окремих представниць жіночого руху, їх біографії. Серед них, наприклад, напрацювання Стефанії Андрусів (за редакції Валентини Борисенко) «Українки в історії», що було опубліковано в 2004 р., на сторінках книжки вміщена інформація про діяльність активних учасниць громадсько-політичного життя західноукраїнських земель Мілену Рудницьку, Зінаїду Мірну, Олену Левчанівську, Ольгу Басараб, Олену Степанів [95]. У цій

праці авторами було описано також внесок відомих українок у розбудову української державності: княгині Ольги, Галшки Гулевичівни, Марко Вовчок, Марії Заньковецької та ін.

До того ж, важливим у рамках дослідження жіночого руху в історичній царині видається дослідження Людмили Махель «Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20–30 рр. ХХ ст.)» [67]. Авторка публікації здійснює аналіз основних напрямів роботи Мілени Рудницької щодо захисту українського шкільництва: спротиву реорганізації системи народних шкіл, захисту інтересів українських учителів, наповнення шкільних підручників відомостями з історії України тощо.

Також популярним у науковій історичній спільноті є напрацювання Ольги Маланчук-Рибак [65–66]. Фактично, історикиня продовжила вивчення теми жіночого руху, розширивши хронологічні рамки дослідження. Серед нових аспектів її наукових напрацювань – це правовий статус жінки в Австро-Угорщині та Другій Речі Посполитій, активний розвиток українського жіночого руху та його поширення в міжвоєнний період на території Галичини. Ольга Маланчук-Рибак – одна з перших українських історикинь, що проаналізувала проблему емансипації жінок у суспільно-політичному русі Галичини та Північної Буковини в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. [65]. У своїх наукових працях, наприклад, в «З історії ідейних концепцій українського жіночого руху ХІХ – початку ХХ століть» чи «Права жінок у контексті суспільно-правової культури Галичини ХІХ – початку ХХ століття» вона дослідила причини виникнення та особливості розвитку жіночого руху на українських землях Галичини та Буковини, здійснила порівняльний аналіз організаційних завдань польського та українського жіноцтва [46, с. 108].

Однією з найбільш досліджених тем є проблема участі жінок у національному суспільному житті в Галичині періоду останньої третини ХІХ – першої половини ХХ ст. Відтак, цінним доробком у цій тематиці є монографія Бориса Савчука «Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст. – 1939 р.)» [85]. Здебільшого увага автора праці зосереджена на

галицькому регіоні, де український жіночий рух був найбільш активний. Буковина, Волинь та Закарпаття розглядаються дослідником менше, адже в цих регіонах емансипаційний рух, на думку дослідника, був слабший. Автор опрацював широку джерельну базу, зокрема неопубліковані архівні джерела. У своїй роботі Борис Савчук найбільшу увагу зосередив на проблемах організаційного та ідеологічного становлення жіночого руху.

У 1999 р. в Одесі була опублікована колективна монографія «Жіночі студії в Україні: жінка в історії та сьогодні», в якій розділ Оксани Маланчук-Рибак «Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття)» [65]. Книжка є однією з найбільш комплексних спроб аналізу ролі жінки в українській історії. Автори на основі широкого кола періодичних видань та архівних джерел проаналізували становище українських жінок, особливості їх соціального і політичного становища від найдавніших часів до сьогодення. Крім цього, в монографії систематизовано існуючу літературу щодо юридичного статусу жінок, зібрано біографічні матеріали про активісток, діяльність яких мала значний вплив на суспільно-політичний та культурний розвиток України, складено перелік жіночих громадських організацій, вивчені невідомі сторінки жіночого побуту та повсякдення відомих українок.

Особливої уваги потребує науково-творчий внесок Зіновії Нагачевської [71]. У своїх статтях вона здійснила аналіз сутності педагогічно-просвітницьких ідей, які виникали протягом 1920-х рр. в жіночому русі на заході України. Авторка чи не першою серед українських історико-педагогічних дослідниць глибоко та детально описала основні теоретичні положення доробків жінок-активісток феміністичного руху Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, зробила висновок про західноєвропейські витоки українського жіночого руху. Зіновія Нагачевська зробила значний внесок у розвиток української педагогіки, зафіксувавши надбання жіночого руху в історії [71].

Серед використаних нами напрацювань за досліджуваною проблемою магістерської роботи стала колективна монографія під назвою «Українські жінки у горнілі модернізації» за редакцією Оксани Кісь [96]. У цій книзі вміщено

матеріали багатьох авторитетних дослідниць жіночої історії: Мар'яни Байдак, Ольги Вороніної, Катерини Кобченко, Олени Стяжкіної та ін. Відтак, Мирослава Дядюк в межах цієї монографії здійснила спробу описати діяльність українок у політичному та соціальному житті Галичини міжвоєнного періоду.

Провідною дослідницею гендерних студій та, зокрема, національного жіночого руху є Марта Богачевська-Хом'як – історикиня українського зарубіжжя та професорка Вашингтонського університету Джона Гопкінса. Світовій історичній спільноті відома її англійська монографія «Феміністки супроти себе», опублікована видавництвом Едмонт у 1988 р. У цій роботі дослідниця зосередилася на загальнофеміністичних проблемах, ролі жінки в національній історії та її становищі за комуністичного режиму. У 1995 р. за ініціативи та підтримки Сполучених Штатів Америки було видано українську версію цього доробку під назвою «Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939» [31]. У своїй роботі Марта Богачевська-Хом'як досліджує особливості феміністичних рухів українського жіноцтва, що перебувало під різними політичними режимами: польським та радянським. Авторка дослідження виходить за межі короткого переказу досягнень жіночих організацій, як це часом трапляється в літературі, та аналізує не лише конкретні суспільно-історичні умови, що вплинули на феміністичні погляди галицьких жінок, а й їх вплив на розвиток загального національного культурно-освітнього процесу [31, с. 86-90].

Особливу цінність для вивчення українського жіночого руху в Галичині має монографія Мирослави Дядюк «Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині. Між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю», що вийшла друком в 2011 р. [39]. У фокусі дослідження – організаційне становлення та розвиток українського емансипаційного руху в Галичині та його задіяність у суспільно-політичні процеси міжвоєнного періоду ХХ ст., зокрема діяльність товариства «Союз українок». Авторка на основі широкого колу першоджерел (насамперед, преси та архівних документів), здійснила ґрунтовний аналіз становища жіноцтва та довела, що в 1920–1930-х рр. відбувалося формування

серед українського населення Галичини нового типу жінки. Висвітливши шлях розвитку парламентської діяльності жіноцтва краю та його вплив на консолідацію українського народу в умовах бездержавності, Мирослава Дядюк зробила значний внесок у вивчення історії жінок. Цей доробок вирізняється серед інших досліджень з історії жіночого руху унікальними карикатурами міжвоєнного періоду, які відображають тогочасне ставлення чоловіків до спроб політичної діяльності жіноцтва [39].

Доречною для нашого дослідження стала монографія Оксана Кісь «Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX століття)» [52], що була видана видавництвом Інституту народознавства. Напрацювання цінне тим, що авторка робить спробу проаналізувати жіноче повсякдення не лише як описовий наратив подій, етапів чи ситуацій, що є типовими та звичайними. Оксана Кісь зосереджує свою увагу на розгляді соціальних інститутів та традиційних норм. Відтак «норми» розглядаються як функціональні складові системи гендерних відносин, а відтак, виявлення їх організаційних особливостей є однією з ключових задач даної монографії. Дослідниця також підкреслює різноманітність звичаєвих норм, де становище жінки в різних регіонах України коливалося від «задовільного» до «принизливого» під впливом різних факторів. Монографія Оксани Кісь побудована на гендерному підході, який відкидає біологічний детермінізм і тлумачить прояви жіночого та чоловічого як не ті, що задані природою, а які зумовлені соціокультурними чинниками [52].

Отже, історіографія проблеми української жіночої освіти в Галичині у 1920–1939 рр. є досить широкою та надає всі можливості майбутнім дослідникам зробити власний внесок у вивчення тематики, а також віднайти більш актуальні та нові кейси щодо цієї проблеми. Незважаючи на значну кількість наукового доробку, присвяченого феміністичному руху в Україні, все ж недостатньо дослідженою залишається українська жіноча освіта в Східній Галичині. Відтак, ця тема потребує повноцінного комплексного вивчення із врахуванням соціокультурних контекстів того часу.

1.2 Джерельна база

Проблема освітньої політики Польської держави на теренах Східної Галичини в 1920–1930-х рр. вже багато десятиліть викликає неабияку наукову зацікавленість серед дослідників. Однак комплексної та ґрунтовної праці, яка б детально висвітлила стан української жіночої освіти досі немає. Більшість дослідників досить однобоко та поверхнево розглядають жіночу освіту в Галичині, не враховуючи, що Друга Річ Посполита в 1920–1930-х рр., попри закон про рівність статей, не входила до числа держав, у яких зароджувався фемінізм чи ідея запровадження рівноправ'я представників двох статей у різних сферах повсякденного життя [30, с. 84]. Таким чином, досліджувана проблема потребувала залучення нами не тільки опублікованих матеріал, наприклад, преси, а й вимагала аналізу архівних документів.

Формування джерельної бази дослідження обумовлене специфікою проблем, на яких було зосереджено увагу, а саме: стан всіх рівнів шкільництва (початкового і середнього), а також вищої освіти, діяльність жіночих організацій та їх внесок в розвиток освіти в цьому регіоні тощо. Основною проблемою для дослідника проблеми жіночої освіти в 1920–1930-х рр. в Галичині є, як не дивно, досить велика кількість збереженої документації та її тематична розгалуженість. Тож усі джерела, використані нами в роботі, можна умовно поділити на кілька груп:

- 1) неопубліковані архівні матеріали;
- 2) опубліковані джерела (твори діячів досліджуваного періоду);
- 3) періодичні, публіцистичні видання;

Для дослідження політики Другої Речі Посполитої щодо української жіночої освіти в Галичині в 1920–1930-х рр. головним джерелом інформації стали опрацьовані архівні фонди. Часто саме архівні джерела є невід'ємним компонентом більшості досліджень, що стосуються міжвоєнного періоду в історії України. В архівних документах містяться відомості про різні форми та

особливості жіночого руху на теренах Східної Галичини. Також архівні документи можуть бути залучені для вивчення жіночої освіти. Зокрема, з архівних фондів можна отримати відомості про заснування та фінансування приватних шкіл чи гімназій; навчальні програми, кадровий склад вчителів чи кількість учнів/студентів; діяльність студентських/учнівських гуртків тощо [1–8]. Вивчаючи жіночу освіту в Галичині в міжвоєнний період, варто враховувати, що до архівних джерел, які можуть бути корисними під час дослідження, належать різні типи документів: статuti, фінансові звіти, кореспонденція, програми навчання, звіти про результати навчання, студентські журнали та альбоми тощо [71, с. 14–16].

У дипломній роботі нами були опрацьовані неопубліковані документи із Державного архіву Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), а також Центрального державного історичного архіву України у Львові (далі – ЦДАІЛ). Архівні документи, що зберігаються в фондах Державного архіву Івано-Франківської області, містять цінну інформацію про стан освіти та діяльність освітніх закладів на теренах Станіславівського воєводства. Розглядаючи систему освіти на західноукраїнських землях на основі матеріалів з ДАІФО, варто зазначити, що згідно з територіальним поділом, освітою в краї в 1920–1930-х рр. опікувалися спеціальні окружні шкільні ради. Вони були створені для керівництва, контролю та організації функціонування державних та приватних освітніх закладів на території округу [119, с. 204].

У грудні 1870 р. була утворена Станіславська окружна шкільна рада, до якої входили Станіславський і Тлумацький повіти. Відповідно до наказу австрійського імператора Франца Йосифа від 6 грудня 1887 р., кожен повіт повинен був мати окремий шкільний округ із власною шкільною радою [119, с. 97]. Відтак, значна частина важливих архівних документів знаходиться в ДАІФО у фонді «Міністерство віросповідань і народної освіти»: різнопланові документи, які відображають політику міжвоєнної Речі Посполитої в релігійних та культурно-освітній сферах. Серед них є міністерські розпорядження, інформаційні листи, звіти кураторіумів щодо стану шкільної освіти на

підконтрольній території, повідомлення воєвод про конфесійні настрої на західноукраїнських та західнобілоруських землях [35, с. 248–249]. Особливої уваги заслуговують інтерпеляції українських, білоруських та єврейських посольських клубів, де описувалися найбільш гострі проблеми шкільної освіти національних меншин у Другій Речі Посполитій, релігійні потреби місцевого населення, а також необхідність захисту мовно-культурних прав національних меншин, особливо у східних воєводствах Польщі [3–4].

Ф. 550 та 552 названого архіву зберігають документи про діяльність загальних та жіночих гімназій. Зокрема, в нашому дослідженні були проаналізовані здебільшого протоколи засідань педагогічної ради та екзаменаційних комісій, журнали успішності учнів та атестаційні листи вчителів, а також атестати зрілості учнів. Щодо приватних шкіл, то в ході роботи були опрацьовані документи із ф. 291 («Приватна жіноча гімназія сестер Василянок у м. Станіслав»), а саме протоколи засідань вчителів [7-8; 5].

Кількість доступних матеріалів свідчить про відповідальне ставлення місцевої шкільної адміністрації до виконання розпоряджень Міністерства освіти та віросповідань та Львівської кураторії, а також про дотримання польського шкільного законодавства, проведення чіткої навчальної і культурно-просвітницької роботи на місцях. Архівні матеріали також стануть корисними для дослідження господарсько-фінансової діяльності навчальних закладів Станіславського воєводства та співпраці шкіл з українськими чи польськими організаціями [108, с. 9].

Особливу цінність для дослідників матимуть документи, пов'язані з боротьбою українських культурно-освітніх товариств за відновлення української школи та освітньої сфери загалом, дотриманням культурно-освітніх прав українців на теренах міжвоєнної Польщі [108, с. 13].

Натомість із Центрального державного історичного архіву України у Львові були залучені окремі документи із фонду, що присвячені активній діяльності «Союзу українок» (ф. 319). Серед них – звіти, протоколи, а також інші відомості про їх діяльність на теренах Східної Галичини, зокрема у

Станіславівському та Львівському воєводствах в 1920–1930-х рр. [1], окремі документи про роботу Головного віділу «Союзу українок» в 1933 р. [2].

Отже, матеріали архівосховищ Івано-Франківської та Львівської областей України мають велике значення для вивчення регіональних особливостей польської політики на західноукраїнських землях у 1920–1930-х рр. Ці матеріали широко висвітлюють не тільки освітнє питання, але й торкаються міжнаціональних та міжконфесійних відносин, форм та методів реалізації політики польських урядів в освітній, культурній та релігійній сферах. Незважаючи на те, що деякі матеріали можуть бути фрагментарними чи дублюватись, вони є надзвичайно цінними для відтворення цілісної картини жіночої освітньо-культурної сфери у Східній Галичині в 1920–1930-х рр.

Відтак, для вивчення офіційної освітньої політики Другої Речі Посполитої варто звертатися до урядових документів (наказів, звітів), що були видані безпосередньо польською владою. Однак, інформацію про реалізацію завдань польського керівництва та стан освіти на місцевому рівні можна почерпати не тільки з архівних документів, наприклад, зі звітів шкіл чи освітніх організацій, а й з періодичної преси. Преса як історичне джерело, попри свою значну суб'єктивність, є абсолютно унікальним відображенням повсякденності. У 1920–1930-х роках на теренах Галичини існувало чимало українських періодичних видань, де публікувалися статті про заснування жіночих шкіл, діяльність та досягнення вчителів та учениць, а також вміщувалась інформація щодо досвіду різних країн у розвитку жіночої освіти [61, с. 124].

У нашому дослідженні преса належить до оцифрованих джерел, що зберігається в електронних базах бібліотек України. До них належать: електронний архів української періодики «LIBRARIA», що вміщає колекцію «Міжвоєнна преса Галичини»; електронна бібліотека «Чтиво» та Електронна колекція газет України. У цих базах оцифровано статті із видань «Діло», «Українська думка», «Неділя», «Думка» тощо [9–22]. Так, журнал «Наша мета», заснований під редакцією Д. Шухевич-Старосольської, друдини одного з лідерів УСДП Володимира Старосольського вийшов у Львові 1 лютого 1919 р. та став

одним із перших періодичних видань для жіночого робітництва. Спочатку цей журнал випускався як двотижневик, а згодом перейшов на формат місячника та орієнтувався на увесь жіночий загал [62, с. 547].

Перший примірник періодичного видання «Союзу українок» вийшов в 1922 р. під назвою «Жіночий вісник» та видався як додаток до «Громадського вісника» (до грудня), а також «Діла» у вигляді окремої тематичної сторінки. Однак, за сприяння редакторки Олени Кисілевської в м. Коломия починає друкуватися протягом 1925–1939 рр. часопис «Жіноча доля» [62, с. 548]. Контентне наповнення журналу, здебільшого, присвячувалося повсякденню жіноцтва міст та сіл, а головним завданням видання було «моральне, патріотичне, виховання жінок, [...] щоб воно любило свою неньку Україну, щоб стали добрими й зразковими жінками своїм чоловікам, і матерями своїм дітям» [38, с. 143]. Протягом 1932–1939 рр. редактори цього часопису почали випускати двічі на місяць журнал «Жіноча воля», що висвітлював актуальні тогочасні проблеми сільських мешканок, а також активну діяльність «Союзу українок» [62, с. 548].

Водночас українська суспільно-політична думка Галичини цікавилася проблемами покликання та ролі жінки в національній історії. Зі зростанням популярності жіночого руху на сторінках місцевих галицьких ЗМІ розгорілися дискусії щодо місця жінки в політичному та культурно-освітньому житті суспільства. В історичних, політологічних, художньо-публіцистичних та етнографічних публікаціях обговорювалися проблеми тогочасного жіноцтва: нестачі робочих місць, дискримінації, не рівності оплати праці чи неможливість доступу до певних професій. Це спонукало галицьке жіноцтво не тільки цікавитися проблемами культури чи освіти, а й активніше захищати власні права на політичному чи соціальному фронті [98, с. 123–224].

Відтак, протягом 1920–1930-х рр. відбувається невтомний розвиток українських періодичних видань у Галичині. Завдяки ЗМІ проблеми жіноцтва тогочасного періоду були представлені широкому колу читачів, залучаючи увагу громадськості до цього питання, та сприяли пошуку шляхів вирішення проблем,

пов'язаних з нерівністю між чоловіками та жінками в суспільному житті [61, с. 132].

Цінним для написання нашої магістерської роботи видалися спогади та листи Мілени Рудницької – галицької феміністки та активної політичної та громадської діячки, яка брала активну участь у розвитку та популяризації жіночої освіти. Під час дослідження авторка пошукувала також тексти і промови Мілени Рудницької. Більшість цих матеріалів систематизовані та опубліковані у збірнику вже згаданої Мирослави Дядюк. Крім цього, в дослідженні були використані вибрані твори та статті української письменниці та однієї з очільниць українського жіночого руху Наталії Кобринської. У текстах цих громадських діячок можна знайти інформацію не лише про загальний стан української освіти на теренах Східної Галичини, а й про сприйняття українським суспільством феміністичних гасел, що поширювалися в кінці XIX – першій половині XX ст. [25]. У роботі використано також спогади Романа Дашкевича, українського політичного і військового діяча з Галичини, про «початки Українських Січових Стрільців» [23].

Отже, як історіографічна, так і джерельна база нашого дослідження досить розгалужена, що становить певну проблему для молодого дослідника. У цьому дослідженні ми нагалися залучити як найбільше різних видів джерел: від неопублікованих архівних документів у Львові та Івано-Франківську до періодичних видань досліджуваного періоду («Жіноча доля», «Наша мета», «Діло», «Нова хата» тощо) – для того, щоб комплексніше проаналізувати стан української жіночої освіти в Галичині. Окрім цього, надзвичайно цінним першоджерелом для написання роботи послужили опубліковані твори діячів міжвоєнного періоду, зокрема Мілени Рудницької, Наталії Кобринської та ін., що дають уявлення про процес української жіночої едукції в Галичині під польською владою, розширили проблемість даної теми.

РОЗДІЛ 2. Українське жіноцтво в контексті загальноєвропейського емансипаційного руху в 1920–1939 рр.

У середині XIX ст. в країнах Європи значно активізувався процес суспільних змін, які стосувалися трансформації ролі жіноцтва у сферах повсякденного життя, а також поступового зближення їх політичних та громадянських прав з чоловіками. Така актуалізація у світі феміністичних тенденцій спонукала галицький жіночий рух (тут і далі словосполучення «жіночий рух» буде вживатися як синонім до «феміністичного руху/фемінізму»). Це пов'язано з тим, що тогочасні активістки, зокрема Мілена Рудницька, у своїх листах та статтях, як правило, ототожнювали ці два поняття) підлаштовуватися під різні історичні реалії та набирати конкретних світоглядних обрисів [56, с. 62].

Емансипаційний рух, який вперше в Галичині очолила Наталія Кобринська, видання альманахів та створення його перших організаційних структур – в 1884 р. «Товариства руських женщин», а в 1893 р. – «Клубу русинок» у Львові – демонструвало зародження феміністичної традиції. Водночас видання альманаху «Перший вінок» 1887 р. Наталією Кобринською у співавторстві з Оленою Пчілкою ознаменувало налагодження зв'язків із феміністками-українками на теренах Російської імперії [66, с. 96–97]. Послідовниці українського жіночого руху, який розгортався в умовах Австро-Угорської монархії, зовсім не заперечували історичної традиції в організаційному плані [96, с. 215]. Та, попри це, галицьке суспільство кінця XIX ст. вороже поставилося до феміністичної парадигми як західноєвропейської течії, що намагалася нівелювати «психологічну» різницю між статями [65, с. 111].

Відтак, у листі до Михайла Павлика від 11 жовтня 1891 р. Наталія Кобринська висловлює таку думку: «Цей [жіночий] рух зараз має поки виключно штучний характер, і поки ми не матимемо більше інтелігентних жінок, поки вони взагалі не будуть правильно і глибоко розуміти «жіноче питання» теоретично, доти наш рух буде штучним. Знання – оце є поки той клич, та наша зброя, за допомогою якої будемо здобувати належні нам права.» [24, с. 116].

Досить прихильно до жіночого руху ставилися й українські громадські діячі Галичини, сучасники подій, зокрема Михайло Павлик – український письменник, публіцист та співорганізатор Русько-української радикальної партії (далі – РУРП). Наталія Кобринська познайомилася з Михайлом Павликом у Львові на ювілеї Івана Франка. Пізніше вони вели активне листування на теми літератури, фемінізму та національного питання в Галичині [24, с. 112]. Загалом, Наталія Кобринська наголошувала у своїх тезах на рівноправності між статями у всіх сферах життя – роль жінки у суспільстві не має зводитися винятково до ролі матері та служительки чоловіка. Галицька феміністка формулює тогочасну концепцію емансипації так: «щоби жінка була перш усього вільною людиною, а потому жінкою і матір'ю» [24, с. 22]. Іншими словами, Наталія Кобринська поняття фемінізму трактує значно ширше. Це не тільки рівність в політичних чи соціальних площинах, а наголошує на загальному прагненні будь-якої людини до незалежності та свободи, чим наповнює поняття аксіологічним змістом [24, с. 69].

Проте, реформаторські ідеї Н. Кобринської не синхронізувались із тогочасним соціальним та політичним становищем галицького соціуму, що перебував у колоніальному та бездержавному статусі [30, с. 61]. До того ж, Перша світова війна та польсько-український конфлікт певною мірою унеможливив подальший активний розвиток жіночого руху. Адже більшість жіноцтва розгорнули власну діяльність у волонтерських організаціях, медсестринських групах, а також вступали, на рівні з чоловіками, до лав УСС та УГА (Ольга Підвисоцька, Гандзя Дмитерко, Олена Степанів, Марія Бачинська, Стефанія Вітошинська-Девоссер, Ольга Висоцька тощо) [121, с. 95].

Український жіночий рух в Галичині у складі Другої Речі Посполитої на початку 1920-х рр. значною мірою розвивався під впливом загальноєвропейських тенденцій, де жінка в тодішньому суспільстві мала сприйматись як рівноправна особистість [50, с. 58]. Такі ідеї жіночого руху вперше були декларовані тоді, коли ще галицькі терени належали до складу Австро-Угорської монархії, де патріархальний життєвий уклад перешкоджав

здобуттю повної самостійності жіноцтва у всіх сферах життя. Після політичних та соціальних потрясіть першої половини ХХ ст. перед жіноцтвом знову постало питання про призначення жінки та про гармонійне поєднання загальнолюдських цілей із суто жіночими [65, с. 117]. На переконання дослідниці жіночого руху в Галичині Мирослави Дячук, в 1920-х рр. погляд українок на фемінізм трансформується у більш «ліберальний». Так, Мілена Рудницька наголошувала, що після Першої світової війни змінилися погляди на «психічну» конструкцію жінки: їм не потрібно прагнути будь-якою ціною зрівнятись із чоловіками [43, с. 52]. Адже формувався вже новий ідеал модерної української феміністки – бути собою, а не «партнером» чоловіка.

Також варто додати і про те, що в українському галицькому суспільстві існував консервативний (християнський чи соціально-християнський) фемінізм, концептуальні засади якого ґрунтувалися на теологічному тлумаченні призначення жінки. У ХІХ – першій половині ХХ ст. він став цілісним явищем та набув значної популярності серед традиціоналістів. Консервативний фемінізм досягнув найвищого рівня поширення в контексті *Actio Catholica* («католицької акції»), що базувалася на ідеологічних принципах антиліберального класичного консерватизму щодо вирішення будь-яких конфліктів чи суперечностей у суспільстві. Ця феміністична течія критикувала тих феміністок, які приймають чоловічі моделі поведінки для досягнення успіхів у політичній та громадській діяльності, заперечуючи необхідність створення сім'ї та необхідності народження дитини [39, с. 142].

Консерватори стверджували, що несприйняття жіночого руху, ігнорування його значення для суспільства чи іронічне висміювання емансипаційних прагнень жінок не спроможні зупинити розвиток ліберального та соціал-демократичного жіночого руху. Основа ліберального фемінізму – ліберально-демократичні принципи (свобода, рівність, представницька демократія) [52, с. 13]. Головним завданням фемінізму цього напрямку було досягнення рівності та справедливості стосовно жінок як у сфері соціальної взаємодії, так і в політичному житті. Основним способом подолання нерівності визнавалися

реформи законодавства проти будь-яких форм дискримінаційних практик щодо жінок. Соціальний чи соціал-демократичний фемінізм рідко виокремлюють як окрему течію, адже часто він є складовою ліберального фемінізму [52, с. 13].

У даному контексті це виокремлення є необхідністю, враховуючи поширеність соціалістичних засад на початку ХХ ст. серед галицького загалу. Соціальний фемінізм ставив за мету задоволення всіх соціальних благ жінки: право на працевлаштування, гідну та рівну оплату праці, отримання освіти тощо. Соціально-християнський фемінізм не підтримував найважливіші вимоги лібералів: надати жінкам виборчі права та можливість здобути повноцінну освіту, зокрема вищу [39, с. 146]. Проте, ідейної наповненості класичний соціально-християнський фемінізм на території Східної Галичини досягнув тільки в міжвоєнний період. В основі ідеології соціально-християнського фемінізму в 1920–1930-х рр. перебувало твердження про те, що з юридичної точки зору жінки вже мають рівні права з чоловіками. Прихильники соціально-християнського фемінізму проголошували ідейними антиподами до ліберального та соціалістичного (соціал-демократичного) фемінізму. Соціально-християнський фемінізм, подібно до консервативного світогляду, апелював до небезпек «вседозволеності» ліберального фемінізму та, водночас, формував нові стереотипи у свідомості патріархального галицького соціуму. Наприклад, представниці цієї феміністичної течії в 1920–1930-х рр. популяризували власні догмати фемінізму та намагалися внести свої корективи у трактування головних проблем жіноцтва: взаємозв'язок біологічної та соціальної жіночої ідентичності та статі, формування принципів виховання дітей різних статей, роль жінок у сімейно-шлюбних відносинах та організаційні засади розвитку соціально-християнського жіночого руху [39, с. 161].

Водночас європейські феміністичні постулати, що існували в першій половині ХХ ст. декларували політичні погляди, що водночас критикували домашню сферу, яка обмежувала жінок, та возвеличували «найкращі» жіночі якості, притаманні їм як матерям і господиням [51, с. 91-92]. Відтак, формувалося дуальне сприйняття жінки як особистості: з одного боку, існувала «сильна

жінка», яка здобуває освіту, будує кар'єру та бере активну участь у політичному житті країни [53, с. 163]. Та, паралельно з цим, існувала «звичайна» жінка. Ось ця «звичайна жіночність» і визначала нерівність жінки в тогочасному європейському контексті.

Досліджуючи освіту в контексті жіночого руху в Східній Галичині варто враховувати, що ознаку статі соціум використовує як «інструмент» для збереження ієрархічного порядку в суспільстві [49, с. 391]. Його функціонування забезпечують органи влади, які формують гендеровані нормативні стандарти і, в разі певної заангажованості їх представників, можуть конструювати «шаблони» нерівності між чоловікам та жінками [80, с. 5]. Гендерна роль визначається як сукупність моделей поведінки, які відповідають системі соціальних стандартів та традицій. Індивід повинен відповідати цим зразкам для того, щоб його ідентифікували як чоловіка або жінку. Так, американський соціолог Майкл Скотт Кіммел стверджує, що гендерна ідентичність осіб впливає на формування інших гендерних ідентичностей, а гендеровані інституції так чи інакше будуть відтворювати нерівності, які ж складають цю гендерну ідентичність [49, с. 151].

У цьому контексті важливо зазначити, що зміцнення індустріального сектору економіки міжвоєнного періоду ХХ ст. на теренах Другої Речі Посполитої впливав і на гендерний ракурс суспільства. Більшість жінок стали хатніми господинями, котрі перебували під потрійним тягарем: професійної реалізації, хатнього господарства та материнства [55, с. 272]. На погляд Ірини Левчук, це впливало і на зміну структури ринку праці. Будівництво великих підприємств, здебільшого на польських етнічних землях, зумовило фактичне унеможливлення працевлаштування на фабриках і заводах мешканців інших регіонів, зокрема у Східній Галичині. Це провокувало подальшу консервацію соціальних та гендерних ролей жінок і чоловіків, більше того – обмежувало жіноцтво рамками певних обов'язків у родині та в домашньому господарстві [63, с. 91].

Крім цього, зміни на ринку праці сприяли утвердженню гендерних стереотипів у міжвоєнний період щодо жіноцтва, котрі відображали та, часто, й

формували тогочасні уявлення про маскулінність і фемінність. Адже, суть маскулінності та фемінності як певного набору особистісних та соціальних відмінностей не є усталеною та постійно змінюється [110, s. 8]. Відтак, на це вказують соціальні ролі жінок і чоловіків у Галичині в 1920-1930-х роках: жінки, як і раніше, сприймалися як, передусім, матері, головним покликанням яких є виховання дітей та догляд за оселею. Суспільні реалії Другої Речі Посполитої трансливали зовсім не однакові можливості для соціального росту хлопців та дівчат [97, с. 116].

Попри це, жіноцтво усієї України з кінця XIX ст. було активним учасником важливих соціальних та політичних змін. Більшість дослідників українського жіночого руху зазначають, що на першому етапі жіночий рух в Україні з другої половини XIX та до початку XX ст. перебував під впливом, здебільшого, емансипаційного руху, що розвивався на заході Європи, але водночас мав свої відмінності та особливості розвитку, які були обумовлені специфічним статусом українців під іноземним пануванням [79, с. 19]. Тому гендерні трансформації українського соціуму відбувалися через зростаючу активність жінок та їх участь у громадсько-політичних інституціях національного рівня на рівні з чоловіками [77, с. 135]. Характерно, що в Австро-Угорщині чоловіки отримали виборче право в 1867 р. Однак, в 1907 р. було проваджено загальне виборче право, що передбачало й отримання жіноцтвом права голосу, попри значні обмеження у вигляді освітнього та майнового цензу [93, с. 73]. Тому, де-факто, жінки мали можливість участь у виборах тільки через посередників-чоловіків.

Політичне становище українського жіноцтва дещо змінило свої обриси після Першої світової війни. Повоєнна розруха, різке скорочення кількості чоловічого населення через багаторічні криваві війни з 1914 р., економічні кризи, що охопили європейський континент, зокрема і Річ Посполиту, спонукали владу якнайактивніше залучати жінок до виробничої та політичних сфер життя держави. Емансипація українського, як і польського жіноцтва Другої Речі Посполитої, надзвичайно посилилася після закінчення Першої світової війни. Більшість політичних партій одностайно виступали проти дискримінаційних

законів щодо жінок [93, с.72]. На Варшавському конгресі 29 листопада 1918 р. була ухвалена постанова Тимчасового голови держави Юзефа Пілсудського, у якій термін «виборець», відповідно до нових поправок, трактувався так: «кожен громадянин країни, незалежно від статі, який до дати оголошення виборів мав повний 21 рік» [37, с. 740].

Деякі історики вважають, що саме цей документ поклав початок формуванню правового становища жінок. Надавши право голосу жіноцтву, Друга Річ Посполита приєдналася до невеликої групи європейських країн, які вже гарантували жіноцтву формально рівні права з чоловіками [93, с. 74]. Наприклад, закон про рівність статей у Фінляндії прийняли в 1906 р., у Данії та Норвегії жінки отримали право голосу в 1915 р., а в СРСР – в 1917 р. [44, с. 575].

У Східній Галичині у складі Другої Речі Посполитої відбувалися певні соціокультурні зміни у сприйнятті статусу жінки, а також зростала громадсько-політична активність українок. Проте, як і в інших європейських країнах, цей факт не був конструктивно сприйнятий польською консервативною політичною та католицькою елітою, в середовищі якого ще панували стереотипи та упередження щодо обов'язків жінки в родині як матері, дружини та домогосподарки [65, с.120]. Найбільш ревним противником участі жіноцтва в будь-якій сфері політичного та соціального життя був польський політичний діяч та засновник польського націоналістичної організації «Табір великої Польщі» Роман-Станіслав Дмовський [93, с. 74]. Він критикував право жінок на вищу освіту та оплачувану працю, аргументуючи це тим, що, на його думку, менталітет жінок нібито «відрізняється від менталітету людини» [93, с. 74].

Насправді, такий гендерний розподіл – це було не просто «розмежування» соціальних функцій чи обов'язків між статями, а й їх ієрархічне впорядкування. Зазвичай, така «ієрархія» базується на поділі виконавців за видами діяльності [53, с. 169]. Це, наприклад, промовисто доводить «другорядна» роль, яку в громадсько-політичному житті Східної Галичини відігравали жінки, де консервативна еліта толерувала усталений стереотип про те, що «світ політики» є справою винятково чоловічою. Відтак, добре розділені гендерні ролі чи

стереотипи щодо «повноважень» чи «занять» чоловіків і жінок, розподіл праці між ними і були складовими гендерного статусу [63, с. 95]. Такі моделі поведінки чоловіків і жінок та існуюча ієрархія – продукт соціального контролю, що здійснюється певними інститутами, а також задається культурними традиціями [36, с. 123]. Таким чином, гендерний статус стає елементом соціальної нерівності, що, відповідно, продукує розподіл влади та престижу [63, с. 93].

Зважаючи на такі настрої серед певної частини галицького суспільства, необхідно розглянути ставлення до найважливіших проблем жіноцтва Мілени Рудницької – провідниці жіночого руху в Східній Галичині. На думку активістки, технічний прогрес обмежив обсяг домашньої праці, тим самим зобов'язав жіноцтво до пошуків професійної реалізації [25, с. 241]. Тож головною потребою тогочасного жіноцтва М. Рудницька називала економічну залежність. Бажання модерної жінки фінансової незалежності було зумовлено не тільки матеріальною, а й духовною самостійністю [25, с. 248–249]. Відтак, як і кожна людина, жінка мала природне право на освіту, працю та вільний вибір професії. У свою чергу, очільниця феміністичного руху, апелюючи до праць Гелени Лянге, німецької теоретикіні фемінізму, що активно відстоювала право жіноцтва на середню та вищу освіту, а також виборче право [36, с. 245], зробила висновок, що ставлення суспільства до професійної праці та економічної незалежності жінок «розвивається з плином історії за психологічними законами». Крім цього, вона вказує на необхідність гармонійного поєднання «подружнього» та «професійного» життя, чого, на думку М. Рудницької, жіноцтво досі не досягло [25, с. 314].

До того ж, як стверджує Мирослава Дядюк, український жіночий рух, на відміну від західноєвропейського фемінізму, котрий здебільшого охоплював тільки інтелігентні верстви жіноцтва, був наближений до селянських мас. Ця національна особливість українського фемінізму також відіграла істотну роль у його ідеологічному становленні. Діячки національного жіночого руху вважали, що на українському ґрунті не «приживуться» штучно насаджені західні феміністичні ідеї та гасла суцільної рівності з чоловіком у всіх життєвих сферах,

що більше – вони можуть навіть «зашкодити» (зокрема, через поширення організаційної мережі в сільських місцевостях) та відштовхнути значну частину селянок [39, с. 128]. Переважно, складні феміністичні гасла для звичайних селянок не мали шансів на успіх, а їх пропагування спонукало сільське жіноцтво вступати в інші, більш зрозумілі для них організації: «Просвіта», «Сільський господар» та ін. [46, с. 114].

Відтак, український жіночий рух у міжвоєнний період визначив своїм пріоритетним завданням проведення просвітницьких заходів серед мешканок сільської місцевості, що, на переконання активісток жіночого руху, досі залишалося соціально та політично пасивним [102, с. 49]. Сільське жіноцтво, будучи обтяженим домашніми клопотами та складним матеріальним становищем, не мало можливості отримати іноді навіть базову освіту та не цікавилася політичним життям краю. Однак жіноча організація «Союз українок», наприклад, на сторінках своїх часописів намагалася зруйнувати пануючі стереотипи про «короткий жіночий розум» чи про «темряву» селянки, закликаючи їх до активної праці та участі у національно-визвольному русі [38, с. 143]. Відомо, що ця жіноча організація створювала свої філії не тільки у великих містах, а й по селах. Інструкторки «Союзу українок» проводили громадську та соціальну роботу в сільських місцевостях, виголошуючи промови, влаштовуючи відкриті лекції та читання про необхідність соціальної та політичної активності селянок як важливої умови покращення власного добробуту [1, арк. 9].

Натомість здобуття вищої чи середньої спеціальної освіти визнавалося очільницями українського жіночого руху необхідною складовою отримання відповідної професійної кваліфікації, а відтак, запорукою самостійного розвитку та заробітку, який міг забезпечити базові потреби жінки чи зробити внесок у сімейний бюджет [58, с. 374]. На переконання більшості сучасних дослідниць емансипаційного руху Східної Галичини, прагнення жіноцтва до здобуття ними освіти було цілком легальною формою боротьби за власні права та ніяк не стосувалося політичної складової. Це давало можливість представницям

феміністично-ліберального середовища законно агітувати та залучати жінок до просвітницького руху [55, с.272].

Треба зазначити, що ставлення представниць нової хвилі жіночого руху в міжвоєнний період, зокрема Мілени Рудницької, до освіти відрізнялось. Якщо Наталія Кобринська вважала, що чи не найважливішим чинником в емансипації жінки є освіта, то М. Рудницька освіту трактує дещо з іншого ракурсу: «Як довго жінка жила у вузькому крузі «домашнього огнища», обмежена законами і звичаями, закріплена економічно і морально, без доступу до здобутків науки, полишена всякого впливу на публичне життя, – так довго не мала вона доступу до ніякої громадянської праці, як і не мала зрозуміння для стремлень своєї суспільности» [25, с. 219]. Освіта для активістки обов'язово має поєднуватись з громадською діяльністю та розширенням комунікативних навичок. Здобуття освіти мало б сформувати у жіноцтва певну громадську позицію, після чого вони могли стати активними учасниками державотворення у складних тогочасних умовах офіційної колонізаційної політики [40, с. 52].

Дослідниця Зіновія Нагачевська трактує розвиток жіночого руху в міжвоєнний період під польською владою як такий, в якому утверджується великодержавницька ідеологія, з ігноруванням, по суті, національних прав недержавних народів. Діяльність галицьких феміністок спрямовувалася на усвідомлення жіноцтвом сутності національного ідеалу, розв'язання таких загальнонаціональних проблем, як боротьба з безграмотністю, економічний та культурно-освітній розвиток українського села тощо [71, с. 273]. На формування такого вектору ідейного спрямування 1920–1930-х рр. впливали і складні історичні обставини – втрата українцями власної державності після поразки української революції на уламках Російської та Австро-Угорської імперій, що вивів невирішене національне питання на обрій усіх суспільних процесів у регіоні [64, с. 708].

Таким чином, жіночий рух в Галичині в 1920–1930 рр. своєю основною метою вбачав пошук призначення жінки та гармонійне поєднання загальнолюдських цілей із суто «жіночими». Активістки жіночого руху активно

популяризували серед жіноцтва, особливо сільського, тези про здобуття професійної кваліфікації, самостійного заробітку та освіти. Однак, добре утвержені в австрійський період упередження про соціальні ролі жінок і чоловіків у Східній Галичині у складі Другої Речі Посполитої формували зовсім не однакові можливості для соціального росту хлопців та дівчат, зокрема в здобутті освіти.

РОЗДІЛ 3. Основні напрямки жіночої освіти українок у Галичині

Коротко окресливши головні засади жіночого руху в Східній Галичині та загальний дискурс щодо сприйняття жінки в суспільстві, варто перейти до розгляду стану жіночої освіти в 1920–1930-х рр. Варто одразу зазначити, що термін «жіноча освіта» охоплює широкий спектр питань та дискусій про навчання дівчат і жінок на всіх рівнях освіти. На думку дослідниці гендерних студій Іванни Черчович, поняття «жіночої освіти» стосується не тільки аспекту гендерної рівності та рівного доступу до освіти, а й проблеми роздільного навчання та його релігійного спрямування (жіночі школи, що перебували під опікою релігійних орденів) [100]. Натомість, у ширшому контексті, «жіноча освіта» пов'язується з питанням подолання бідності, оскільки освічені жінки мали більше можливостей для активного соціального життя, а також рідше вступали в ранні шлюби [100].

Історично, привілей отримання освіти, перш за все, надавався чоловічому населенню, що впливало з традиційної патріархальної дихотомії [121, с. 67]. Ця бінарність надавала чоловікам перевагу в соціальній, політичній галузі, вважаючи їх «володарями цивілізації», тоді як жінкам приписувалося «право» лише на продовження роду, обмежуючи їх роль до репродуктивної функції [121, с. 56]. Та, попри це, досліджуючи питання української жіночої освіти в Галичині в період польської окупації 1920–1930 рр., варто враховувати не тільки гендерні аспекти питання, а й офіційний напрямок освітньої державної політики Другої Речі Посполитої. Так, польську владу хвилювала кількісна перевага національних меншин у галицькому краї, адже, як вважалося, від чисельності непольського населення в країні безпосередньо залежала внутрішня стабільність та безпека східних кордонів держави [101, с.197]. Тому, польська політична верхівка спрямувала всі сили на посилення політики національної полонізації українців, намагаючись реалізувати саме через освітню галузь всі постулати «санаційної» асиміляції, навіть попри те, що Друга Річ Посполита за Версальським мирним договором 1918 р. брала на себе зобов'язання гарантувати та захищати права нацменшин [86, с. 140].

Національно-державне відродження Польщі на уламках імперій та пафос державотворення призвели до спроби новопосталої «титульної нації» перетворити її в інструмент задоволення актуальних для неї проблем [64, с. 584]. Таке «привласнення» держави як політичного інституту з його необмеженими ресурсами зумовило загострення міжнаціональних взаємин у Другій Речі Посполитій [84, с. 412]. Воно відобразилося в різних сферах: політичній, національній та конфесійній, економічній, соціальній чи культурно-освітній [113, с. 186]. За таких реалій частина громадських організацій, які об'єднували в своєму складі винятково «своїх», стали тими суб'єктами громадсько-політичного життя, які з об'єктивних причин інтегрувалися в «поле» міжнаціональних відносин [84, с. 398].

На початку 1920-х рр. на території Східної Галичини ще зберігалася австрійська система освіти, якою керувала Крайова шкільна рада у Львові. Попри те, що ця інституція ще в XIX ст. здійснювала колонізаційну політику, після зміни владного керівництва з розпадом Австро-Угорщини вона повністю була підпорядкована польському загальнодержавному курсу [119, с. 217]. Відтак, відповідно до розпорядження від 31 травня 1919 р. Ради шкільної крайової, було звільнено з посад чи позбавлено заробітньої плати більше 800 українських педагогів [119, с. 219]. Водночас, польською шкільною адміністрацією було заборонено українському населенню займати посади шкільних інспекторів на території Східної Галичини. Проте, ця заборона не стосувалася етнічних територій Другої Речі Посполитої, адже офіційна влада заохочувувала українців до переміщення на західні рубежі країни, часто обіцяючи їм місце для працевлаштування [89, с. 119].

Відповідно, такі заходи щодо усунення від педагогічних обов'язків українських учителів зумовлювали й обмеження функціонування українських шкіл. Адже переважання серед вчительського складу етнічних поляків, та, відповідно, викладання польською мовою, перетворювало більшість навчальних закладів в Східній Галичині на школи «титульної нації» [103, с. 6]. Відповідно до закону від 4 квітня 1920 р. про тимчасовий устрій «влад шкільних», 8 лютого

1921 р. у Львові створювалася Кураторія шкільного округу, якій підпорядковувалися школи Тернопільського, Львівського і Станіславівського воєводств, а також Кураторія Волинського шкільного округу із центром у Луцьку (з грудня 1922 р. – у Рівному) [104, с. 38]. Тому практичне втілення положень про реорганізацію українського шкільництва було передано новим адміністративним органам управління освітньою галуззю. Куратор, що очолив округу, мав контролювати всі підпорядковані йому навчальні заклади [43, с. 105]. Загалом, централізація шкільництва здійснювалася разом із запровадженням польської мови як основної викладової, з одночасним обмеженням вивчення української мови, заміни українських учителів польськими, що ще більше посилювало полонізацію [83, с. 96].

Крім цього, дискримінаційну політику Польської держави щодо функціонування українського шкільництва ілюструє заява Кураторії Львівського шкільного округу від 30 жовтня 1923 р.: «Всі школи, як публічні, так і приватні на території Речі Посполитої Польської є в тіснім значенні цього слова польськими. Про інші школи, як невідповідаючі ідеї польської державності в польській державі, не може й бути мови» [83, с. 96]. Ще одним законопроектом, що, насамперед, був спрямований проти українського населення (в розумінні вищого державного керівництва Польщі воно становило загрозу безпеці та цілісності Польщі) став Закон від 31 липня 1924 р. [82, с. 232]. Згідно з ним українські школи мали бути перетворені на двомовні, які мала підтримувати держава, натомість національні школи могли сподіватися тільки на фінансову підтримку місцевої громади, де була заснована власне школа [82, с. 233]. Навчати мовою національних меншини у школі дозволялося лише за умови, якщо кількість представників була не менше як 25% від загального населення регіону [43, с.110]. Оскільки частка непольського населення у Львові була менша, місто було вилучене з процедури утравкізації, однак, попри це, відбувалося активне формування мережі польських початкових та середніх освітніх закладів [82, с. 230].

Здобуття жінками в Другій Речі Посполитій якісної освіти, що була можливою згідно методики навчання рідною мовою, значно обмежувалося національним чинником. Польська держава, здавалося б, гарантувала дітям початкову освіту та впроваджувала заходи для боротьби з безграмотністю населення. Так, скажімо, станом на 1931 р. у Польщі було 370 тис. хлопчиків і 371,2 тис. дівчаток віком 9 років [119, с. 287]. З них вміли читати й писати більшість: майже 352 тис. хлопчиків і близько 339 тис. дівчаток [119, с. 288]. Однак, зовсім інша ситуація була на території Східної Галичини, де абсолютну більшість становило українське населення. Українське шкільництво на Західній Україні перебувало в значно гірших умовах, ніж у центральній Польщі, населеній поляками. У 1920–1930-х рр. польський уряд активно приймав закони та постанови щодо реформування виховного і навчального процесу, а також впровадження змін у навчальних планах та методиках навчання, щоб забезпечити колонізацію місцевого населення [63, с. 88].

У цьому контексті доречно загадати одну з інтерпеляцій (запитів) Українського польського клубу до воєводи м. Станіславова, що була представлена на розгляд на засіданні польського сейму 12 березня 1932 р. У ній, зокрема, йшлося про переведення трьох україномовних навчальних закладів на утраквістичні, тобто двомовні, по суті, з домінуванням польської мови, а також про збільшення бюджетних коштів на утримання початкових польськомовних шкіл у Станіславівському воєводстві [3, арк. 11]. Це було загальною тенденцією в освітній сфері історичної, Східної Галичини міжвоєнного періоду – переведення українських навчальних закладів у двомовні, утраквістичні

Більше того, в 1920–1930-х рр. питання освіченості жінок та здобуття ними професійного фаху, зазвичай, пояснювалися й економічними мотивами, щоб спонукати роботодавців активніше наймати на роботу жінок, рівень безробіття серед яких був значно вищий, ніж у чоловіків [45, с. 88]. У цьому контексті досить цінним є твердження Зіновії Нагачевської: «Жінки-українки відстоювали своє право на здобуття загальної та фахової освіти рідною мовою на основі використання найновіших досягнень педагогічної думки й освітньо-виховного

досвіду українського народу, широкої самоосвіти, порушували питання про необхідність освіти жінок-селянок як провідного суспільного про шарку в середовищі західноукраїнського жіноцтва» [71, с. 178]. Не в останню чергу нерівність шансів українок на благополуччя в Другій Речі Посполитій визначалася особливістю її національної політики, що характеризувалася всіляким протегуванням владою інтересам поляків [44, с. 582].

У другій половині ХІХ ст. феміністичний жіночий рух українок серед інших висунув проблему освіченості жіноцтва. Адже до кінця ХІХ ст. на території Галичини взагалі не існувало мережі середніх жіночих навчальних закладів, більше того, їм не була доступна й університетська освіта [78, с. 18]. Однак, декларація польського уряду від 20 листопада 1918 р. проголошувала принцип загальної, світської, безкоштовної освіти [82, с. 235]. Декретом «Про шкільний обов'язок» від 7 лютого 1919 р. було запроваджено обов'язкове навчання дітей віком від 7 до 14 років незалежно від статі в семирічних загальних (народних) школах [82 с. 236]. Однак, попри декларативне право на початкову освіту, глибоко утверджені гендерні ролі в патріархальному галицькому соціумі все ж впливали на якість освіти дівчат.

На перших порах, на початку 1920-х рр. у Східній Галичині існувало близько 1 500 початкових шкіл, з яких більшість були підпорядковані релігійним парафіям (греко-католицьким, протестантським) [107, s. 97]. У таких школах навчання дівчат відводилося більше годин саме на господарські ремесла (шиття, вишивання, ткацтва, прядіння) та мистецтво домашнього господарства (приклад, «куховаріння») [87, с. 132]. Загалом, відмінність між чоловічими та жіночими навчальними закладами полягала у вивченні науки кмітливості та гімнастики для хлопців і жіночих ручних робіт для дівчат [87, с. 87].

Окрім цього, в жіночих школах українкам пропонувалися для вивчення, здебільшого, гуманітарні дисципліни, такі як географія, історія, іноземні мови (німецька), натомість у «спільних» загальноосвітніх державних навчальних закладах передбачалася більша кількість годин на тиждень «точних наук» – математики, фізики та ін. [87, с.90]. Яскравим прикладом цього може бути той

факт, що нами не було зафіксовано в навчальному плані V класу приватної жіночої гімназії сестер Василіанок у м. Станіславові за 1934–1935 навчальний рік (що був вміщений у протоколі засідань педагогічної ради) таких дисциплін, як креслення та геометрія (тільки загальні «рахунки» в невеликому обсязі навантаження) [6, арк. 40].

Натомість, у «спільних» (мається на увазі, для хлопців і дівчат) державних навчальних закладах того ж рівня в V класі вивчали геометрію та були уроки креслення [87, с. 134]. Попри те, що в приватних жіночих гімназіях було дозволено вивчати історію, географію, математику та природничі науки [2, арк. 4], однак, на переконання дослідниці Катерини Кобченко, загалом вчителі ставилися до дівчат менш вимогливо, ніж до хлопців, оскільки суспільство вважало, що жінки не потребують глибоких знань – їм достатньо базових знань з гуманітарних предметів, аби бути освіченими [55, с. 272].

Як уже зазначалося, розвиток початкової жіночої освіти значно гальмувався через політику колонізації. Наприклад, одна із доповідей, що була виголошена на засіданні польського сейму 29 травня 1936 р., стосувалася закриття початкових та середніх шкіл з українською мовою викладання, а також реорганізації осередків товариства «Просвіта» на теренах Станіславського воєводства [4, арк. 37]. Станом на 1930-ті рр. на території Львівського воєводства тільки зовсім незначна частина початкових навчальних закладів була україномовними [29, с. 174]. Навіть попри те, що в деяких польських школах викладали українську («русинську») мову, однак, методи викладання мали пропольське спрямування [29, с. 175].

Становище українців у Другій Речі Посполитій було досить складним і визначалося асиміляційною політикою польського керівництва, а також обмеженням кооперативного руху (під гаслом «Свій до свого по своє»), що значно знижувало шанси українського населення на подолання бідності, а відтак, і на здобуття вищої чи середньої освіти [122, с. 398]. Такі соціально-економічні перетворення тільки на перший погляд не стосувалися долі жінки. Адже правомірною була така конструкція мислення: протегування влади в соціально-

економічній сфері (чи будь-якій іншій царині суспільного буття) диференціювало шанси індивідів не тільки в залежності від їх національної ідентичності, але й статі [112, с. 125]. Передусім тому, що значною мірою в патріархальному суспільстві, коли освіта є головним «трампліном» для забезпечення самореалізації особистості, можливості її здобуття визначалися статками голів сімей [31, с. 187].

Хотілося б детальніше охарактеризувати стан жіночої початкової та середньої освіти на теренах Східної Галичини. Треба одразу зазначити, що на початку 1920-х рр. в польських школах серед усього загалу учнівства кількість дівчат була більшою, ніж хлопців. В українських навчальних закладах ситуація була іншою: здобувало освіту близько 160 тис. хлопчиків та 140 тис. дівчаток [89, с. 118]. Дослідник українського шкільництва на західноукраїнських теренах Богдан Ступарик, аналізуючи стан освіти, надає такі статистичні дані про відвідуваність шкіл початкової освіти 7–14-річними дітьми в українських сім'ях: із 5 млн. осіб у 1922 р. до школи ніколи ходили майже 3 млн. дітей (більше 60%), тобто більше ніж половина українських дітей не мали навіть початкової освіти [119, с.198]. У 1930-х рр. ситуація не покращується. Так, у 1931 р. із загальної кількості приватних та державних початкових навчальних закладів тільки близько трьохста шкіл були жіночими, однак функціонували вони, зазвичай, у великих містах (Львів, Станіславів, Стрий, Коломия) та були польськомовними чи утраквістичними, де знову-таки домінувала польська мова [32, с. 7].

Польська освітня реформа 1932 р., що де-юре мала враховувати найновіші психологічні та педагогічні методики щодо освіти національних меншин, насправді не відмовилася від положень закону 1924 р. про польську або ж утраквістичну школу, що погіршило ситуацію з українським шкільництвом [4, арк. 51–52]. З усієї загальної кількості дітей початкового шкільного віку у Східній Галичині перебували поза школою майже 7 %. Ще більш кризовою видається ситуація стосовно навчання дівчат. Незважаючи на те, що відсоток жіночого населення був значно більший, загальна кількість дівчат, які були залучені в освітній процес, була нижчою на 40 тис., ніж хлопців [41, с. 40]. Така

сама ситуація простежується і з дорослим населенням в краї, що працювало на педагогічній ниві. Так, у 1937 р. в державних початкових школах було близько 15 тис. педагогів, однак, серед них – тільки близько 8 тис. жінок-учителів [47, с. 544]. Більше того, через зменшення кількості українських навчальних закладів кількість українців (українок) на вчительських посадах не зростала. У 1938 р. вони становили 6–7% від усього загалу народного педагогіуму, тобто навчальних закладів для підготовки вчителів початкової школи Львівського шкільного округу [47, с. 545].

Відтак, школи з гімназійними навчальними програмами були чи не єдиними перспективними освітніми установами для українського жіноцтва Східної Галичини [78, с. 17]. Після закінчення навчання випускниці мали скласти іспити з навчальних дисциплін (кількість предметів визначалася залежно від навчальних програм) для отримання атестату зрілості та могли готуватися до вступу в університети. У таких атестатах зрілості вміщувалися короткі біографічні відомості про ученицю, а також рівень її успішності [8, арк. 1–7] (додатки А, Б). Загальний стан жіночого середнього шкільництва Східної Галичини на початку 1920-х рр. ілюструють такі статистичні дані: з 1922 до 1923 рр. на усій території Другої Речі Посполитої функціонувало 786 середніх шкіл. Із загального числа тільки близько 200 навчальних закладів були жіночими та стільких ж – коєдукаційними, тобто змішаного типу для хлопчиків і дівчаток. Однак, враховуючи, що населення Східної Галичини становило 20% від загальної кількості мешканців Другої Речі Посполитої, то українкам було доступно менше 2 % середніх навчальних закладів [27, с. 91]. Це підкреслює тезу про існування значних обмежень у галузі освіти для українського жіноцтва.

Відповідно, щодо освіти в учительських семінаріях станом на 1920-ті рр., то треба зазначити, що на території трьох східногалицьких воєводств, на які поширювалися повноваження кураторії Львівського шкільного округу, функціонувало 37 вчительських семінарій, із них 27 закладів були суто жіночими [34, с. 131]. Причому на всій території Польської держави не було жодної державної жіночої педагогічної школи з українською мовою викладання, за

винятком державних курсів з педагогіки, які діяли в Перемишлі. У грудні 1923 р. кураторія Львівського шкільного округу внесла зміни до формату функціонування учительських семінарій. Наприклад, у приватних педагогічних середніх навчальних закладах, якими опікувалося Українське педагогічне товариство і сестри Василіянки впроваджувалось обов'язкове ведення документації та вивчення педагогічних чи психологічних предметів польською мовою [41, с. 40]. Аналогічно статuti кураторії Львівського шкільного округу за 1920, 1921 і 1922 рр. визначали пропольський вектор виховної та освітньої діяльності гімназійних та педагогічних навчальних установ [89, с. 34]. Така політика урядової полонізації шкільництва, що з особливою силою проявилася в жіночій освіті, змотивувала українське суспільство до розбудови мережі приватних навчальних закладів.

Більшість істориків, які досліджували стан жіночої освіти у Східній Галичині, зазначають, що в регіоні протягом міжвоєнного періоду переважали приватні жіночі середні навчальні заклади. Очевидно, кількість шкіл із українською мовою навчання була мізерною [89, с. 36]. Більше того, при вступі на навчання до першого класу польська влада вимагала від українців вільного володіння польською мовою на рівні носія, що ще більше обмежувало доступ жіноцтва до навчання [107, с. 89]. За підрахунками, наприкінці 1930-х рр. на території Східної Галичини у середніх школах навчалось близько 35 тис. учнів, з них – лише 13 тис. становили дівчата, однак при цьому кількість українок не перевищувала 20 %, переважали учениці поляки, єврейки та ін. [114, с. 189].

Насправді приватні жіночі семінарії відігравали велику роль у прилученні жіноцтва до навчання та праці. Дослідниця Наталія Завгородня стверджує, що у Львівському окрузі в 1921–1922 рр. із 20 приватних жіночих семінарій тільки п'ять були з українською мовою навчання [41, с. 39]. Крім цього, варто додати, що приватні семінарії зазвичай були саме жіночими. Одними з найбільш популярних навчальних закладів, де жіноцтво могло отримати освіту, були приватні середні навчальні заклади гімназійного типу чи ліцеї, що часто організовувалися українськими релігійними інституціями, наприклад, орденами

василіянок, редемптористів чи урсулянок або окремими приватними особами [106, s. 91].

Особливо опікувався українською освітою Андрей Шептицький, не тільки фінансово підтримуючи вже існуючі школи, а також допомагаючи створювати нові навчальні заклади. У 1906 р., ще в австрійський період, він заснував жіночу гімназію та учительську семінарію, керівництво якими делегував сестрам василіянкам, а сам займався фінансуванням будівництва приміщень та загалом контролював діяльність цих закладів [81, с. 179]. Монаші ордени, завдяки своїм освітнім програмам, відігравали важливу роль у громадському житті жіноцтва. У кінці ХІХ ст. орден василіян керував широкою мережею народних шкіл та гімназій у Львові, Дрогобичі та Лаврові. Крім того, ще в 1843 р. Сестри Василіянки заснували першу українську середню школу для дівчат [54, с. 66]. У міжвоєнний період Василіяни організували дві духовні семінарії та одну класичну. Протягом 1920–1930-х рр. орден заснував та підтримував функціонування чотирьох вчительських семінарій у Дрогобичі, Яворові, Львові та Станіславові, а також опікувався жіночою гімназією та кравецькою школою у Львові [81, с.179].

Учениці шкіл під опікою релігійних орденів вивчали різні навчальні дисципліни, зокрема українську, польську та німецькі мови, географію, історію України, письмо, геометрію, природознавство, спів та малювання [54, с. 67]. До того ж, дівчата мали можливість вивчати французьку мову, мистецтво гри на фортепіано та хореографію. Крім загальної навчальної програми, учениці навчалися стенографії та машинопису [54, с. 67]. Оскільки діяльність Сестер-монахинь здебільшого зосереджувалася на морально-релігійному аспекті виховання дітей, то до навчальних планів були додані такі предмети, як катехизм, церковний спів та історія релігії [129, с. 138]. Характерно, що в школах, гімназіях та ліцеях, які підпорядковувались ордену Сестер Василіянок, навчали українською мовою. Однак з 1923 р. польський уряд почав вимагати, щоб уся документація в школах та деякі предмети, зокрема наука про сучасну Польщу, історія та географія Польщі, викладалися польською мовою [54, с. 67].

Популярність гімназій, що належали сестерам василіянкам, постійно зростала, про що, зокрема, свідчить збільшення кількості учениць. Зокрема, станом на 1906 р. у львівській гімназії навчалося 35 дівчат, у 1910 р. – 126, у 1917 р. випускниць стало 157, а в 1920 р. їх кількість зросла до 330. У період з 1921 р. до 1934 р. кількість учениць гімназії становила, приблизно, від 220 до 408 [54, с. 68]. І це незважаючи на вкрай несприятливу для україномовної освіти політику польських урядів.

Варто наголосити, що гімназії василіянок були винятково жіночими освітніми закладами. Духовенство Греко-католицької церкви значну увагу звертало на виховання у дівчат тих чеснот, яких вимагало тогочасне патріархальне галицьке суспільство: «терпимість», «жіночність», «моральність» [88, с. 57]. Відтак, педагоги, перш за все, возвеличували та апелювали до «найкращих» жіночих якостей, притаманних їм як матерям і господиням.

Релігійно-освітня діяльність єпархій проводилася завдяки активній участі не тільки Сестер Василіянок, але й Службниць Неопорочного Зачаття Пресвятої Богородиці, Сестер Пресвятої Родини, Товариства Сестер святого Йосафата і Студитів. У 1929 р. з Бельгії до Східної Галичини було запрошено Згромадження Сестер Милосердя св. Вінкентія а Пауло східного обряду. Сестри Шаритки працювали медичними сестрами в українському шпиталі у Львові та заохочували жінок до вивчення медичної справи [106, с. 89].

Окрім загальної початкової освіти, в 1920-х рр. на теренах Східної Галичини жіночі монаші спільноти засновували навчально-виховні заклади для дітей, наприклад, сиротинці. Зокрема, сестри Йосифітки в 1921 р. в Калуші та Долині заснували будинок для дітей-сиріт, де проживало та виховувалося близько 30 дітей. Сестри Василіянки у селі Журавне (нині – селище в Стрийському районі на Львівщині) в 1924 р. організували дитячий будинок, де дітьми опікувались монахині та надавали їм мінімальну освіту (лічба, читання та письмо) [54, с. 69]. У 1918 р. також було створено захоронку сестер Йосафіток у селі Буську на Львівщині, що продовжувала існувати в міжвоєнний період [81, с. 180].

Крім догляду за дітьми та навчання їх грамоті, виховательки сиротинців вели книги реєстрації дітей, в яких зазначалися прізвище, ім'я, дата та місце народження дитини, а також рід занять батьків (якщо було відомо). Також до їх обов'язків входив підбір методичної та художньої літератури, довідників для працівників і заповнення спеціального журналу для запису спостережень за кожним учнем. Часто при кожній такій виховній установі існувала бібліотека з дитячою літературою [54, с. 68]. Подібні сиротинці відіграли важливу роль у національній освіті й вихованні українських дітей в релігійному дусі, усвідомленні їх себе як українці (українки).

Ще одним орденом, що зробив помітний внесок у становлення та розвиток жіночої освіти та шкільництва в Галичині, стали Францисканці, зокрема їх жіночі осередки, що існували у Львові, Станіславові, Снятині тощо. На початку 1920-х рр. черниці активно проводили освітньо-виховну діяльність у народних, виділових та фахових школах, відкривали дошкільні заклади. Наприклад, вони створювали охоронки, де займалися вихованням дітей, організовували курси крою та шиття для дівчат, розвивали освітні заклади та недільні школи, засновували жіночі школи-інтернати [124, с.187]. Спочатку поширення осередків францисканського ордену українське суспільство сприймало неоднозначно. Населення греко-католицького віросповідання Східної Галичини з пересторогою та недовірою ставилось до діяльності римо-католицьких черниць, до їх освітньо-виховної роботи серед дітей [109, s. 94]. Однак, з часом ситуація змінилася – вже в 1930-х рр. діяльність черниць набула значного розмаху в краї [109, s. 99].

Крім цього, досить популярними в 1920–1930-х рр. серед жіноцтва були школи із ремісничою спеціалізацією. Такі навчальні заклади давали жіноцтву, окрім базової загальної освіти, ще й практичні навички гоподарського ремесла. Відтак, загалом навчальний план ремісничої школи охоплював теоретичну та практичну частини [61, с. 374]. Відповідно, до теоретичної належали в невеликому обсязі дисципліни загальноосвітнього циклу: читання, письмо, математика. Практична ж частина навчання передбачала опанування технік

крою, машинного та ручного шиття, зняття мірок, моделювання, «чищення одягу», ознайомлення з правилами зберігання та пошиття деяких елементів одягу, наприклад, рукавиць, ковдр чи краваток [59, с. 137]. Станом на 1920 р. на території Східної Галичини функціонували такі середні навчальні заклади з ремісничою спеціалізацією: школа домашнього господарства в Товмачі та Львові, школа сільських господинь в Баховичах та Підзамчу, школа домашнього і сільського господарства в Корчині чи Білому Камені [59, с. 217].

Відповідно до освітньої реформи 1932 р. на території Другої Речі Посполитої розпочинається процес ліквідації та реорганізації усіх вчительських семінарій та педагогічних ліцеїв, які були засновані в період Австро-Угорської імперії. Це призвело до змін у структурі та кількості українських навчальних закладів. Наприклад, на кінець 1930-х рр. на теренах Станіславівського та Львівського воєводств функціонувало всього лише сім чоловічих, сім жіночих та один коєдуаційний освітній заклад, де українці могли отримати педагогічний фах. Серед усієї кількості учнів українська молодь становила зовсім не значний відсоток у порівнянні з 1920-ми рр., полонізаційна політика польського уряду у сфері освіти, зокрема жіноцтва, мала певний успіх [69, с. 78].

Уряди Польщі обмежували розвиток українських промислових і сільськогосподарських шкіл, як нижчого, так і вищого рівня. Міністерське розпорядження від 28 квітня 1925 р. визначало, що фахові школи з українською мовою навчання мають бути заборонені, допускалися лише функціонування утравістичних, тобто двомовних або польськомовних [70, с. 311]. В основному, сільські мешканці Східної Галичини були позбавлені можливості отримати базову «господарську» освіту рідною мовою. У 1935 р. в регіоні існувало 43 професійні навчальні заклади, з них 10 жіночих (п'ять із них були польськомовними) [122, с. 524]. Наприклад, на території Східної Галичини діяв тільки один державний хліборобський ліцей у Черницях Львівського воєводства [84, с. 342]. Станом на 1937–1938 рр. із 64 функціонуючих фахових навчальних закладів 40 освітніх установ були жіночими. Щодо ж торговельних шкіл, то із загальної їх кількості в краї – 90 % були повністю польськомовними. Більше

того, присутність українок у цих школах була в 4–5 разів нижча, ніж польок [59, с. 214]. Відповідно, це активізувало увагу українського жіноцтва до питання розвитку ремісничої освіти та активної участі в розвитку приватних українських шкіл, а також господарських курсів.

Здобувши початковий та середній рівень шкільництва українки в 1920–1930-х рр. могли вступати і до вищих навчальних закладів. Попри те, що вища освіта була однією з головних умов жіночої емансипації в 1920–1930-х рр., вона тривалий час була недоступною для українських жінок [85, с.173]. Заборона в XIX ст. жінкам здобувати вищу освіту була наслідком існування консервативних політичних переконань і відповідного способу мислення більшості університетських професорів, які боялися «фемінізації» вищої школи [123, с. 217].

Здобуття права на вищу освіту жіноцтва умовно пройшло кілька етапів. Перший – утвердження в суспільстві думки про потребу вищої освіти для жінок. На шпальтах газет точилися дискусії щодо різних аспектів жіночої освіти. Наступний етап розпочався після законодавчого оформлення права жіноцтва на вступ до вищих навчальних закладів [103, с. 9]. Більшість жінок, які отримували освіту в міжвоєнний період, прагнули отримати студентські та професійні права: можливість скласти іспити, займати керівні посади, займатися науковою та викладацькою діяльністю, а також отримувати наукові ступені і т. п. [45, с. 91]. Жінки, завершивши навчання в університетах, де-юре могли працювати лікарями, вчителями та представниками інших професій [74, с. 567]. Наприклад, у Львові станом на 1920–1930-і рр. існували такі заклади освіти, як Львівська політехніка, Академія ветеринарної медицини, приватна Вища школа закордонної торгівлі [84, с. 209]. За даними історикині Оксани Рудої, з 1921 р. до 1939 р. у цих закладах навчалося загалом 9458 студентів, з них 2262 дівчат (24 %) [84, с. 211]. У Львові з 1921 р. існував Таємний український університет у Львові – нелегальний вищий навчальний заклад, в якому навчалося понад 1 тис. українських студентів, у т. ч. дівчат, але під тиском польської влади в 1925 р. він був розформований [69, с. 81].

Висвітлюючи розвиток вищої освіти жіноцтва, варто враховувати незадовільний матеріальний стан населення Східної Галичини. Нерідко частина випускниць не мала змоги завершити навіть загальноосвітніх шкіл (через матеріальні нестатки, дехто виходили заміж, рання вагітність і т. п.), а тому достатньо невеликий відсоток жіночого загалу продовжував навчання в університетах. До того ж, українські родини не завжди були спроможні оплачувати вищу школу, тож жіноцтву доводилося задовільняти свої освітні потреби в професійних училищах чи на фахових курсах [42, с. 70].

За офіційними підрахунками, на території Другої Речі Посполитої на початку 1930-х рр. з 664 тис. тих, хто заробляв на життя знаннями та інтелектом, жінок було 198 тис. (тобто 30 % від загальної чисельності) [85, с. 111]. Такі статистичні дані засвідчують факт здобуття дівчатами вищої освіти, але у Східній Галичині такий відсоток був значно нижчим. Адже, попри розвинену мережу польського вищого шкільництва, за статистикою українських студентів у вищих навчальних закладах було лише близько 6 %. [85, с. 118]. Малий відсоток українських студентів, явно непропорційний до чисельності українців (українок), був наслідком дискримінаційної освітньої політики Польщі стосовно національних меншин. Так польська влада різними шляхами намагалася не допустити формування кадрів української інтелігенції [60, с. 324].

Дослідник Іван Монолатій, аналізуючи вплив міжетнічних взаємин в освітньому полі Галичини, робить висновок, що на початку 1920-х рр. з поширенням польської дискримінаційної політики кількість українських студентів обидвох стáтей у Львівському університеті поступово зменшується. Національний чинник був серйозною перешкодою на шляху здобуття українками вищої освіти [70, с. 310]. Хотілося б також згадати про особливість структури професійної зайнятості жіноцтва, що мало незначну присутність серед викладачів вищої школи [87, с. 123]. Анна Вараниця у своєму дослідженні стверджує, що станом на кінець XIX – початок XX ст., в середньому, серед всього професорського складу Галичини було менше 2 % жінок [123, с. 276]. Ситуація докорінно не змінилася з переходом краю під польську владу. Очевидно,

представництво жінок з числа національних меншин Східної Галичини серед викладацького корпусу було зовсім мізерним.

Мінімальна присутність українок серед професорів зумовлена не тільки результатом вибору поміж кар'єрою і материнством (переважна більшість жінок віддавала перевагу все-таки останньому), а й активною політикою полонізації, що була спрямована здебільшого на культурно-освітню сферу. Польська адміністрація, взявши собі за мету зруйнувати всі рівні шкільної та вищої освіти національних меншин, постійно перешкоджала навчанню рідною, українською мовою, водночас активно розбудовуючи мережу польських освітніх установ у краї [101, с. 201].

Попри це, найбільш активна частина українського жіноцтва у Східній Галичині змогла мобілізувати свої сили для об'єднання навколо створення більш оптимальних умов здобуття жінками освіти [38, с. 142]. Однією із впливових українських жіночих організацій став «Союз українок», який, з-поміж іншого, ставив за мету боротьбу з неграмотністю [102, с. 51]. Так, у часописі організації «Жіноча доля» було вміщено таке твердження: «Пам'ятаймо, що між нашим жіноцтвом неграмотність є значно більша, як між чоловіками, та що вона доходить в деяких околицях до застрашаючого числа 87 %» [9, с. 1]. Так само українське культурно-освітнє товариство «Просвіта» закликала «кожну інтелігентну жінку навчити письму бодай одну неграмотну» [9, с. 2].

Таким чином, на загальний стан української жіночої освіти в Галичині періоду Другої Речі Посполитої впливали лінії соціального розмежування—соціокультурна дистанція між «своїми» і «чужими», відповідно українцями і поляками. При цьому в українському суспільстві простежувалися відмінності в освітній сфері між чоловіками і жінками. Такий статус-кво не відповідав канонам конституції відновленої Польщі, що декларували рівність громадян незалежно від віросповідання, національності й статі. Водночас на українську жіночу освіту мала негативний вплив полонізаційна політика щодо шкільництва, що всяляко обмежувала можливості для здобуття освіти рідною мовою. Спроби реалізувати через освітню царину політику державної асиміляції мала єдину мету – втілити

ідеологію державницького виховання в польському дусі. Офіційне, деклароване конституцією право на освіту і можливості для здобуття жіноцтвом якісних знань визначалися кількома чинниками, насамперед національністю та гендерними стереотипами. Оскільки в українському варіанті жінки-українки поступалися за можливостями в здобутті освіти і чоловікам-українцям, і жінкам-полькам, то рівень освіченості був відносно незначним, хоч і зріс у порівнянні з австрійським періодом.

РОЗДІЛ 4. Позашкільна освіта жінок у діяльності громадських організацій

4.1. Просвітницька діяльність «Союзу українок»

У 1920–1930-х рр. у Східній Галичині спостерігався значний вплив загальноєвропейських емансипаційних тенденцій на розвиток української жіночої освіти [31, с. 325]. Попри декларативне право на початкову освіту, глибоко утверджені гендерні ролі все ж впливали на якість освіти дівчат. Адже можливість отримання жіноцтвом освіти вимагало змін у патріархальному галицькому соціумі, в якому існували усталені стереотипи щодо жінок, що приписували їм традиційну роль «матері», «дружини» та «господині» [36, с. 178].

У процесі відновлення економічної стабільності Другої Речі Посполитої роль чоловіків була очевидною. На відміну від жінок, вони демонстрували значну політичну свідомість, зокрема були членами політичних партій та різноманітних громадських об'єднань. При цьому більшість жінок продовжувало виконувати свої «класичні» ролі. Ранні шлюби, що було властиво міжвоєнній Польщі, народження дітей ставали тими чинниками, які перешкоджали жінкам здобувати професійну освіту, бути активними учасниками політичного життя країни [45, с. 97]. Відтак, жіночі організації стали платформою для громадської та політичної участі тих жінок, які прагнули соціальної емансипації та досягнення реального рівноправ'я.

У зв'язку з цим у 1920–1930-х рр. у Східній Галичині відбувалися активні дискусії щодо необхідності здобуття жінками освіти, а також про створення спеціальних курсів для жінок з метою підвищення їх професійної кваліфікації та можливостей для працевлаштування. Так, в 1920-х рр. на Західній Україні з'явилася низка жіночих організацій, які займалися питаннями жіночої емансипації та освіти [38, с. 142]. Крім освітніх закладів, вагому роль у розвитку освіченості серед українського жіноцтва, особливо молодого віку, відіграли громадські організації.

Однією з найбільш впливових жіночих організацій того часу став «Союз українок». Початок активної фази українського жіночого руху можна датувати

21 лютого 1917 р., коли відбулося об'єднання жіночих товариств і гуртків, які діяли на теренах Східної Галичини, а на першому їх спільному зібранні затверджено назву товариства – «Союз українок». Ця організація стала наступницею «Жіночої громади», що виникла в 1901 р. після об'єднання «Клубу русинок» та «Кружку українських дівчат». Відповідно до статуту «Союзу українок» організація мала стати осередком культурного, товариського та наукового життя українських дівчат та жінок [63, с. 93].

Зі статуту організації, що був оновлений в 1924 р., дізнаємося, що товариство поширювало свою діяльність на Краківське, Станіславівське та Львівське воєводства. Головними завданнями товариства була економічна, просвітня та товариська співпраця українського жіноцтва [1, арк. 3]. Задля реалізації цієї мети діяло чотири секції: господарсько-торгівельна, релігійно-гуманітарна, робітничо-промислова і просвітньо-шкільна. У 1932 р. відбулося оновлення секції, а тому попередні відділи були перетворені на організаційний, товариський, промисловий та секцію міжнародних зв'язків. Учасницею товариства могла стати кожна українка, яка досягла повноліття (21 року) [102, с. 52].

Уся влада в «Союзі українок» належала кільком інституціям: 1) головній управі (головний відділ), до складу якого входили голова, вісім членкинь та три заступниці; 2) ревізійній (контрольній) комісії; 3) загальним зборам [38, с. 143]. «Союз українок» поширював свої філії на всю територію Східної Галичини. Однак, через зміну окупаційних режимів їх діяльність на початку 1920-х рр. звелася до функціонування лише до кількох філій в Перемишлі та Яворові [63, с. 89]. «Союз українок» співпрацював з культурно-освітнім товариством «Просвіта» [63, с. 96], що значно розширювало їх організаційні можливості. Більше того, в статуті товариства 1924 р. було прописано, що у випадку припинення діяльності все майно переходить у власність «Просвіти». При осередках «Просвіти» часто створювались жіночі гурки, організовувались відкриті вечори для жінок тощо [62, с. 549].

«Союз українок» став головним виразником ідеології українського фемінізму та прагнення до незалежності держави в міжвоєнний період. Провідниця українського жіночого руху Мілена Рудницька, голова організації протягом 1928–1939 рр., стверджувала, що жіноча участь у громадській, науковій та політичній царині вимагає «усвідомленого фемінізму» [25, с. 125]. Адже отримавши де-юре політичну рівноправність та виборче право, більшість жінок у Східній Галичині не мали змоги користуватися новими «можливостями» через їх декларативність [67, с. 175]. Діяльність жіночих товариств була тісно пов'язана з актуальними суспільними проблемами. Під час Першої світової війни жіноцтво активно працювало у військових частинах, більшість – медсестрами, волонтерами. Так, в 1918 р. у Відні українки за сприянням «Союзу українок» організували комітети допомоги пораненим військовим, які мали розташовуватися при віденських військових госпіталях [16, с. 1]. 1919 р. в Кам'янці-Подільському було створено Українську жіночу національну раду. Членкині цієї Ради отримали можливість стати учасницями кількох конгресів Міжнародної жіночої ради в 1920–1921 рр. в Осло, Женеві. Делегатки Української жіночої національної ради взяли участь у конгресі 1921 р. Міжнародної ліги миру і свободи у Відні [40, с. 57].

Про ці події повідомлялося в тогочасній періодиці. Так, у часописі «Наша мета» 1 грудня 1924 р. була вміщена стаття «Один із голосів», у якій розповідалося про виступ Мілени Рудницької на конгресі в Празі. У статті йшлося, що діячка виступала з доповіддю «Національне питання і його мирне розв'язання», у якій наголосила, що Перша світова війна не тільки не вирішила національного питання, а ще більше його «розпалила», адже влада продовжує знищувати народи, наче «живі організми» [17, с. 1]. На її думку, суть єдиного раціонального рішення мирного розв'язання будь-яких національних питань полягала в наданні права поневоленим народам на самовизначення: «Надайте нації в руки державний апарат [...] нехай поневолені мають дозвіл на національну приналежність та власну долю» [1, арк. 177]. Крім цього, діячка зауважила, що війни не закінчаться доти, поки національні меншини не

здобудуть незалежного державного статусу. Концепт «Пан-Європи» реалізується тоді, коли не буде «ні переможців, ні переможених» [1, арк. 175]. У цьому контексті думки Мілени Рудницької добре ілюструють тезу про те, що жіночий рух у Галичині гармонійно поєднав у собі дві складові: національну та феміністичну. Для тогочасних активісток звільнення від польської окупації було тісно пов'язано із здобуттям жіноцтвом реальних громадянських прав.

Передові українські громадські діячки постійно висвітлювали свої позиції в періодиці. Так, одна з учасниць організації Олена Залізняка зробила допис в одному із березневих випусків часопису «Жіноча доля» в 1927 р. У статті під назвою «Злидні жіноцтва» йшлося про складну долю українських жінок: вони матеріально залежні від чоловіка, не мають права сповідувати рідну віру, вивчати українську мову, проводити «гуляння та святкування» релігійних свят, «не побоючись, що їх схоплять» [14, с. 2]. Як припускає дослідниця Віра Кочкодан, за такі «різкі» заяви в офіційній пресі автори могли бути заарештовані польською поліцією, а окремі статті могли бути вилучені із періодичного видання. Насправді, такі висловлювання дописувачів на сторінках української преси не були рідкістю та, очевидно, були зовсім «незручними» для польської влади [62, с. 550]. Схожа стаття була опублікована у виданні «Жіноча доля», авторкою якої була С. Лавриненко. Авторка у невеликій статті під назвою «Жінки та політична діяльність» піднімає актуальну для тогочасного українського жіночого загалу проблему: залучення жінок до активної діяльності в політичних партіях, що викликало занпокоєння в польській влади. С. Лавриненко була стурбована байдужістю жіноцтва та закликала до активної боротьби за власні громадянські права та національну державу: «Виборюємо право активності політичної [...], бо як не здобудемо голос, то наша національна ідея пропаде» [15, с. 2].

Гендерна дискримінація повинна була спонукати, принаймні соціально активну частину жіноцтва, до консолідації та взаємодії. Однак, значна частина українок в 1920–1930-х рр. залишалася бути аполітичною. Крім того, більшість чоловіків висловлювала відвертий скептицизм щодо участі жінок у політиці. На

«індоленції жіноцтва», особливо в сільській місцевості, наголошувала і Мілена Рудницька [20, с. 3]. Відтак, чи не основним завданням було створення просвітньої та товариської організації українського жіноцтва. Літературно-шкільна секція була одним із чотирьох структурних підрозділів «Союзу українок». Метою цієї секції було поширення та організація освітніх заходів, видання періодичних або інших друкованих матеріалів для популяризації освіти та надання певної «методичної підтримки» українським учням. Учасниці «Союзу українок» брали участь у створенні дитячих садків та притулків для незаможної української молоді, займалися організацією господарських спілок та промислових крамниць, різних допоміжних курсів для навчання жінок тощо [72, с. 31].

Хотілося б навести кілька конкретних прикладів активної участі «Союзу українок» у просвітницькій діяльності в Галичині. Зокрема, Центральний секретаріат «Союзу українок» організував п'ятимісячні курси для дорослих у Станіславові в 1925 р. з читання та письма (викладач – П. Окуневський) [7, арк. 81]. У Львові 1933 р. у співпраці з товариством «Сільський господар» був створений курс народної освіти [2, арк. 6]. У Коломиї в 1926 р. були скликані курси, програма яких передбачала ознайомлення із філософією «Союзу українок» та ідеєю кооперації, організацію дитячих садків, ведення домашнього господарства та садівництва, а також основи гігієни [1, арк. 98]. Після закінчення курсу жінки здобували фах вчителів курсів крою і шиття та керівників дитячих освітніх закладів [59, с. 215]. Випускниці цих курсів отримували можливість працювати у філіях «Союзу українок», а також брати участь у заходах організації, разом з іншими українськими товариствами, зокрема в організації спеціалізованих курсів [1, арк. 101].

За даними звіту організації за 1937 р., тільки у Станіславівському воєводстві було проведено 103 таких курсів, із них: 23 – з кулінарії, 13 – з «домогосподарювання», 19 – із в'язання, 24 – з шиття, 16 – з вишивання та тільки 8 курсів з читання та письма [1, арк. 222] (додатки Г, Д). Можна припустити, що така в порівнянні невелика кількість «загальноосвітніх» курсів,

була пов'язана не тільки з усталеним стереотипом про те, що високий рівень освіченості для жіноцтва не обов'язковий. Адже набагато більшою популярністю користувалися саме фахові курси, після закінчення яких жінка могла отримати певні професійні навички та працевлаштуватись.

«Союз українок» часто давав у газеті «Діло» оголошення про набір на різноманітні курси для жінок, які хотіли опанувати певну професію чи стати інструкторками у самій жіночій організації. Наприклад, на сторінках часопису «Діло» за серпень 1932 р. було вміщено таке оголошення про проведення практичних курсів у Станіславові: «Відділ «Союзу українок» запрошує кращих робітників на народній ниві до навчання з різних предметів. Курс обнімає кравецькі та швейні науки, домашнє господарство, городництво і куховарство, гігієну, кооперацію, «Рідну Школу» [21, с. 1]. Серед завдань діяльності «Союзу українок» в 1920–1930-х рр. стала популяризація кооперативної свідомості серед жіночого населення сільської місцевості та освітня робота безпосередньо по селах: створення бібліотек та читалень, видання часописів чи організація просвітницьких читацьких вечорів. Головний відділ «Союзу українок» закликав свої гуртки, товариства та регіональні відділи спрямувати планову роботу на підтримку кооперативного руху та агітації жіноцтва до участі в українських кооперативах [62, с. 548].

У планах діяльності за 1930 р. кожної філії «Союзу українок» на території Станіславівського воєводства у співпраці з кооперативними осередками протягом жовтня–листопада передбачалося скликати «жіночі віча», на яких мали «створити виклад про завдання жінки у розвитку місцевих кооперативах» [1, арк. 145]. Жіноча організація разом з товариствами «Просвіта» і «Сільський господар», враховуючи потреби в сільськогосподарській освіті жіноцтва, організувала курси з куховаріння, «взірцевих господинь», крою й шиття, килимарства, вишивання тощо. Для підвищення освіченості з побутових питань серед жіночого населення також організовувалися безкоштовні освітньо-виховні курси «з жіночих питань» (куховаріння, гігієна, садівництво) [42, с. 70].

За сприянням «Союзу українок» у Коломиї в 1931 р. були організовані трьохмісячні освітньо-кооперативні господарські курси, на яких «були представлені освітні (літературні, гігієнічні, юридичні, а також щодо жіночих питань), кооперативні та сільськогосподарські відомості» [7, арк. 152]. Відтак, таке залучення жіноцтва до нових сфер соціальної активності, по-перше, сприяло піднесенню їхньої економічної культури та загальної освіченості, по-друге – давало можливість здобути професійний фах та певну фінансову самостійність. Водночас організація закликала галицьке жіноцтво підтримувати українське виробництво. Так, у випуску періодичного видання «Жіноча доля» за 28 листопада 1935 р. була опублікована стаття «Проти лукавства». Анонімний дописувач/дописувачка просила долучитися усіх українців та українок до підтримки відчизняних виробників товарів: «Не все, що ми хочемо, можемо знайти серед рідних товарів. Але вже існує чимало виробів, яка має вийняткову якість і зовнішній вигляд, і яка має змогу витіснити чужий товар з полиць крамничних. Ці вироби не поступаються ані за якістю, ані за зовнішнім виглядом своїм ужим конкурентам» [19, с. 3].

«Союз українок» в 1935 р. у Станіславові організував трижневий кооперативно-просвітницький курс для учнів середніх навчальних закладів та гімназій. Метою цього курсу було ознайомити галицьку молодь з вітчизняною промисловістю і торгівлею, а також агітувати до кооперативної діяльності [122, с. 421]. Значна увага організаторок курсів надавалася розвитку комунікативних навичок: «звичок товариського співжиття» та «шляхетної співпраці». Для цього влаштовувалися товариські зустрічі та чайні вечори, де жіноцтво могло активно спілкуватися та знайомитися [30, с. 73]. Так само «Союз українок» організовував навчання для молодих жінок, які прагнули стати «курсистками». Після закінчення таких курсів жінки могли працювати викладачками господарсько-освітніх гуртків для дорослих від «Союзу українок» [1, арк. 16].

Жіноча організація з особливою силою опікувалася культурно-духовним рівнем тогочасної молоді, зокрема вихованням національно-патріотичних ідеалів та національно свідомої особистості. Наприклад, на шпальтах часопису

«Жіноча доля» в одному з випусків за 1932 р. Ірина Вільде вмістила коротку статтю під назвою «На варті державності», де стверджує, що «варто приділити увагу підвищенню національної свідомості своїх земляків, зокрема молоді, і залучити її до активної громадської діяльності. Основною метою патріотів є виховання усвідомленого нового покоління, готового без зволікань взяти участь у боротьбі за волю рідної землі» [10, с.3].

Значний внесок у розвиток просвітницької роботи серед молоді зробили окремі філії «Союзу українок». Зокрема, в 1934 р. українське жіноцтво у Снятині провело кілька заходів: організувало жіночий хор, клуб народного танцю, курси крою та вишивання [16, с. 4]. Для збереження української народної культурної традиції активістки спонукали жіноцтво створювати та відвідувати різні урочисті відкриття, виставки, літературні вечори, свята. Наприклад, у 1936 р. в Коломиї місцева філія «Союзу українок» організувала виставу «Маруся Богуславка», а також підготували «відкрите читання поезії» до святкування Дня матері [11, с. 2]. Після «читання» відбулася загальна нарада учасниць в ході якої було винесено такі плани на майбутній рік: «Старатися творити по сільських місцевостях, де нема наших осідків короткі курси – куховартва, гігієни, шиття і господарства [...] проводити курси для жінок при читальнях «Просвіт» чи народних кооперативах, а краще то й окремі кружки, як де догідніше ... часто робити різні сходи членів гуртка, читати і читати. Ба більше – старатися примінювати прочитане в життя, аби робити жінок і загал більш освіченим» [11, с. 2–3].

Освітня діяльність «Союзу українок» проводилася і безпосередньо для членів організації. Так, у Львові з 15 липня до 29 жовтня 1934 р. був організований освітній курс для інструкторок товариства. У плані курсу передбачалося проведення різноманітних лекцій, нарад та виступів для спрямування їх організаційної, культурно-освітньої та господарської праці у філіях і гуртках «Союзу українок», а також для виховної праці серед дітей у позашкільних гуртках [38, с. 143] (додаток Е). На сторінках журналу «Жіноча доля» за жовтень 1934 р. була опублікована коротка замітка про результати цього

курсу. Зокрема, повідомлялося, що на курсі викладали «етику громадського життя, щоденну культуру й естетику, жінку в українському письменстві і мистецтві, історію українського жіночого руху, історію – головні проблеми фемінізму, ідеологію «Союзу українок», історію українських визвольних змагань, громадські установи та українські політичні партії, сучасне положення всіх українських земель та еміграції, етнографію українських земель з народним мистецтвом, практичні навички із адміністративного і шкільного законодавства» [18, с. 5–6].

У червні 1934 р. «Союз українок» організував у Станіславові жіночий конгрес з нагоди 50-ліття від заснування першого жіночого товариства, на якому були представниці всього українського жіноцтва з різних країн української еміграції, зокрема з Канади та Америки (додатки Ж, З). Учасниці з'їзду висловлювали свою відданість «найвищому ідеалу нації» та стверджували, що його «життєздатність» можлива лише за активної участі жінки в національному житті країни [22, с. 1]. Натомість, на з'їзді у Львові, що був організований в 1935 р. для обговорення стану позашкільної освіти у Східній Галичині, було запропоновано закликати всі українські жіночі організації до покращення самоосвіти жінок і розвитку культурно-освітньої діяльності серед жіночих «підготовчих» гуртків у всіх містах і селах регіону [1, арк. 201]. Крім того, було запропоновано організувати курси для неписьменних, «спільні» читання, створювати бібліотеки та читальні, аматорські гуртки, народні університети для того, щоб «активніше плекати національну традицію слова і діла» [7, арк. 202].

На цьому з'їзді активістки розглядали проблеми національного виховання дітей та молоді, «плекання народного здоров'я», «суспільної опіки», участі жінок у розвитку кооперації та боротьби за право на «заробіткову» працю [1, с. 202–203]. Схожі заходи в Галичині в різний час проводили товариство «Українських жінок», жіночі секції «Просвіти», «Рідної школи» [78, с. 15]. У жовтні 1937 р. на загальному з'їзді «Союзу українок» у Львові було засновано «Всесвітній союз українок», що мав стати центром усіх українських жіночих організацій. Головою цієї громадської організації була обрана Мілена Рудницька – представниця

українців у польському Сеймі, захисниця прав українства на міжнародних форумах [67, с. 170]. На переконання дослідниці Лілії Потапюк, Мілена Рудницька вважала, що участь жіноцтва у громадській, науковій та політичній царині вимагає від нього не тільки розширювати власний світогляд, а й брати участь у всіх сферах національного життя, не втрачаючи «незалежність» [79, с. 21]. 1938 р. польська влада заборонила діяльність «Союзу українок» (якийсь час його працю продовжила «Дружина княгині Ольги»), а остаточно його розгромила радянська влада восени 1939 р.

Загалом, в 1920–1930-х рр. «Союз українок» на теренах Східної Галичини став основним осередком розвитку жіночого руху, організацією, що активно залучала жіноцтво до боротьби не тільки за власні права, а й за національні. Шляхом проведення лекцій, народних свят, концертів і театральних вистав, створення різноманітних освітніх і спеціалізованих курсів, бібліотек та гуртків, «Союз українок» прагнув підвищити рівень освіти та культури серед українського жіноцтва, спонукати їх до активної суспільної діяльності. Крім цього, ця жіноча організація надавала можливість українкам через фахові курси здобути професію та фінансову незалежність. Сьогодні ж «Союз українок», відроджений у незалежній Україні, продовжує свою діяльність у Львові, зокрема займається захистом прав жінок та допомагає їм у вирішенні різних соціальних проблем.

4.2. Військова та спортивна підготовка жіноцтва

Після окупації західноукраїнських земель Другою Річчю Посполитою в 1920 р. головним завданням польської політики стало посилення свого впливу на східних кордонах країни шляхом здійснення політики осадництва [62, с. 234]. Крім того, досвід Першої світової війни продемонстрував необхідність впровадження заходів із підготовки суспільства до реалій вже майбутньої війни. Відтак, поширення обов'язкової концепції військової та спортивної підготовки молоді була покликана сприяти вихованню духовних та історичних традицій саме поляків як «титольної нації». Відповідно, зміст військової підготовки

визначався інтересами відновленої Польської держави та був покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від «зовнішніх ворогів» та асиміляції «підкорених народів» [60, с. 296–298].

Травневий путч 1926 р. у Другій Речі Посполитій здійснив остаточний вплив на формування вектору спортивного та військового виховання молоді [92, с. 153]. Нова влада визначала фізичне виховання важливою частиною військової підготовки і як самостійний напрям «виховання» не розглядался. У методичних планах наголошувалося, що фізична культура є обов'язковою частиною загальної військової підготовки учнівства, оскільки вона сприяє набуттю учнівством фізичної загартованості, що була необхідна для оволодіння зброєю, перенесення організмом силових навантажень та, загалом, для «повної бойової готовності» в можливих військових конфліктах [94, с. 33]. У 1927 р. Міністерством військових справ за погодженням Міністерства віросповідань та публічної освіти було створено Державне управління фізичного виховання і військової підготовки. Відтак, повнолітні хлопці, що навчалися у середніх та професійних навчальних закладах, зобов'язувалися проходити обов'язкову військову підготовку [94, с. 34].

За цих умов жіноцтво на території Східної Галичини могло з 1922 р. добровільно пройти військову підготовку, однак не при офіційних військових частинах, а на спеціальних курсах, що організовувалися жінками-активістками, а також у межах спеціальних жіночих відділень у польських напіввійськових організаціях [92, с. 157]. Проте, в цьому контексті важливо зазначити, що поперше, поширення обов'язкової військової підготовки стосувалося радше польок у рамках офіційно існуючої тоді системи освіти в Другій Речі Посполитій. Подруге, навіть та військова підготовка старшокласниць, що існувала в польських чи утраквістичних гімназіях і ліцеях, офіційно була, як правило, пропольською. Польська влада будь-якими методами намагалася нав'язати таку систему освіти, яка б виховувала з місцевого галицького жіночого населення відданих громадянок Польської держави [94, с. 35]. На противагу цьому, військова підготовка українок на території Східної Галичини могла існувати як ще один

продуктивний ідеологічний інструмент впливу на жінок в освітній системі в національно-патріотичному дусі.

Хотілося б навести кілька прикладів військової підготовки українського жіноцтва в Галичині, що було, по суті, відповіддю на мілітаризацію польського жіночого руху. Так, у жовтні 1912 р. у Кракові польськими активістками було створено парамілітарну антиукраїнську організацію для молоді та жіноцтва під назвою «Стрілецький союз» [92, с. 154]. Щодо організації та діяльності на території Східної Галичини, то «Стрілецький союз» поширював свої філії – «Жіночі відділи» («Жіночі Кола») на території Львівського (з 1913 р.) та Станіславівського (з кінця 1930 р.) воєводств [92, с. 155]. Метою цієї організації було поширення пропольських гасел боротьби за національно-державний суверенітет та незалежність Другої Речі Посполитої, а також пропаганди «підкорення» національних меншин. Враховуючи шовіністичну політику Другої Речі Посполитої, створення і діяльність таких «жіночих відділів» у Східній Галичині означало підготовку жінок до військової служби за польську державність [92, с. 155].

Навчальний процес «жіночих відділів» на території Західної України відбувався за спеціальною розробленою програмою для жінок. На першому році навчання жінки, що бажали вступити до цієї організації, мали скласти іспити зі знання вибухових речовин, основ будівництва барикад та укріплень, військової організації, історії воєн Польської держави. На заняттях, окрім теорії військової підготовки, проводилися і практичні заняття, наприклад, з орієнтування на місцевості за допомогою карт. На другому році навчання до програми були додані такі дисципліни, як «наука про сигналізацію» та «наука про зброю» [92, с. 154]. «Стрілецький Союз» організовував курси і табори для військової підготовки, влаштовував виїзди на стрільбища. Як зазначає дослідник Олександр Топоренко, парамілітарна організація «Стрілецький союз» на території Східної Галичини, з домінуванням українського населення, не була популярною серед жінок-українок, враховуючи її антиукраїнську позицію [92, с. 159].

На противагу цьому національно свідомі українки в 1920–1930 рр. були активними учасницями молодіжно-спортивних організацій «Сокіл», «Січ» і «Пласт». Підваживши гендерні стереотипи в галицькому суспільстві, товариства сприяли не тільки громадській активності жіноцтва, а й надавали можливість отримати перший досвід військової підготовки [76]. Фізичне виховання було тісно пов'язано з військово-патріотичним аспектом, набуваючи національного виміру, мало сприяти гармонійному розвитку духу й тіла, вихованню національної самосвідомості, організованості та патріотизму [91, с. 42]. Так, досить популярною серед молоді та жіноцтва була патріотично-гімнастична організація «Сокіл», заснована 11 лютого 1894 р. Василем Нагірним та Олександром Гижицьким. Вже в 1902 р. був організований жіночий руханковий відділ та протипожежні, гімнастично-спортивні відділи, доступні жіноцтву [73, с. 22]. З 1912 до 1914 рр. активною учасницею товариства була пластунка і хорунжа УСС Олена Степанів [95, с. 145]. У спогадах про цей досвід вона згадувала: «Фізичні заняття під наглядом невтомних учителів вимагали прецизії та вправності в кожному русі, аби сприяти публічним гімнастичним виступам» [23, с. 57]. За даними дослідника сокільського руху Євгенія Папенка, станом на 1939 р. товариство «Сокіл» у Львові нараховувало 256 членів, з яких було 74 жінки [73, с. 21].

Водночас жінки були активними членами товариства «Січ», що було засновано на Покутті в 1900 р. Кирилом Трильовським [76]. Одним із завдань організації було «виобразувати членів в гімнастичних справах через вправляння в плаванні, фехтовані, стрілення до ціли, [...] їзди на кони» тощо [5, арк. 3]. Участь жіноцтва в організації було зафіксовано, наприклад, у протоколі зборів організації в Хриплині за 13 вересня 1925 р., де було зазначено, що на засіданні були присутні три жінки. Одній з них, Янці Прусківні, було доручено організувати «гімнастичний концерт січовиків разом з дівками», щоб «підтримати дух патріотичности» [5, арк. 4]. Щоправда, українські жінки не створювали власних військових організацій, а брали участь у спільних організаціях, заснованих чоловіками.

Наведені приклади свідчать про те, що жінки були не тільки пасивними учасницями товариства, а й займалися організаційною роботою. Крім цього, відомості про проведення подібних заходів можна отримати з одного із проєктів «Локальної історії» під назвою «У вишиванках і з топірцями: як товариство «Січ» виховувало патріотичну молодь»: «концерти “січовиків” збирали велику аудиторію. Чоловіки вправлялися із топірцями, а жінки – зі стрічками та хустинами. Поява кінних загонів із малиновими прапорами зачаровувала присутніх і створювала аналогію, немовби в’їжджає козацтво» [76]. Відтак, участь українського жіноцтва в товаристві сприяла як і фізичному, так і патріотичному вихованню, насамперед, молодого покоління. Так, однією з найбільших спортивно-патріотичних організацій у Східній Галичині в 1920–1930-х рр. був «Пласт», заснований в 1911 р. Іваном Чмолою, Петром Франком та Олександром Тисовським [90, с. 7]. Перший пластунський жіночий осередок (курінь) був заснований одночасно з чоловічим ще в австрійський період, в 1911 р. Курінь, названий в честь Марти Борецької, створено в гімназії Сестер Василіанок у Львові Оленою Дашкевич. 1913 р. організовано курінь імені Анастасії Слуцької в Перемишлі, а в 1914 р. всі «дівочі» курені розформовані керівництвом «Пласту» через початок воєнних дій у Галичині [90, с. 44].

На початку 1920-х рр. всі осередки «Пласту» вдалося відновити, почали створюватися нові. Активну участь у відновленні жіночих пластунських куренів брали жінки-активістки, такі як Кекилія «Цюпа» Паліїв, перемишльська вчителька фізичного виховання та громадська діячка. Нерідко курені матеріально підтримували жіночі організації, зокрема «Союз українок» [90, с. 45]. Так, за його сприянням в 1938 р. було організовано у Львівському воєводстві дівочу «пластову неділю» – кількадечну (від 2-ох до 7-ми днів) прогулянку з ночівлею на відкритій місцевості. За даними Ореста Субтельного, наприкінці 1920-х рр. з усіх членів «Пласту» 30 % становили дівчата [90, с. 46].

Отже, участь українок у молодіжних гімнастично-патріотичних організаціях засвідчує той факт, що жінки міжвоєнного періоду розширювали площину власної соціальної та громадської активності. Товариства «Січ»,

«Сокіл» та «Пласт», окрім фізичної чи військової підготовки, здійснювали патріотичне виховання, формуючи чітку національну та громадську позицію серед жіноцтва в 1920–1930-х рр., що нерідко залишалося аполітичним, в умовах польської великодержавної політики.

Щодо фізичного виховання жіноцтва, то, наскільки відомо, до складу обов'язкових предметів в тодішній освітній сфері фізична культура (чи гімнастика/руханка) не входила [68, с. 51–52]. Однак, в атестаційному листі учительки Розвадовської Софії, зокрема, вміщується інформація, що в II класі державної жіночої гімназії у м. Коломия 10 жовтня 1936 р. була проведена лекція з «гімнастики» [7, арк. 4] (додаток В). Тому, можна припустити, що в деяких приватних жіночих гімназіях уроки фізичного виховання для дівчат все-таки практикували.

У рамках нашого дослідження досить репрезентативними джерелами щодо фізичного виховання жінок у 1920–1930-х рр. були українські періодичні видання у Східній Галичині. На шпальтах газет та журналів міжвоєнного періоду розміщувалася значна кількість статей, присвячених фізичному вихованню саме жінок. Такі видання, як «Нова хата», «Жіноча доля», «Діло» та ін., наголошували на активному фізичному вихованню дівчат як необхідній складовій збереження здоров'я мабутньої матері, дружини та «берегині родинного вогнища» [99, с. 102].

Дослідниця Ніра Ювал-Девіс, досліджуючи традиційні ролі жінок у націоналістичних рухах новітнього часу, стверджує, що під час кризових явищ (революцій, війн, голоду) основні функції жінки як творця етнічної спільноти зводяться до репродуктивних [110, с. 14–15]. Видання націоналістичного спрямування наголошували, що тільки жінка несе відповідальність за виховання здорового майбутнього покоління та рівень національної свідомості дітей. Жіноче «призначення» представлялося в незначному, «домашньому» контексті, в консервативно-патріархальній системі координат: Діти, Кухня, Церква [33, с. 87]. Водночас, з одного боку, галицькі періодичні видання акцентували увагу на важливості руйнування «класичних» поглядів та упереджень про жінку як

«слабку стать», однак, з іншого, – ідеї емансипації жінок та їх громадської активності висміювалися чи применшувалися авторами публікацій, оскільки це суперечило концепції зміцнення патріархальної родини [110, s. 15].

У цьому контексті досить показовою є стаття анонімного автора, опублікована в 1931 р. на сторінках видання «Вісті» під назвою «Жінка та її роля в житті нації». Автор наполягає на тому, щоб «відвернути жінку від емансипації», повернути її до «домашнього господарства і дітей» та схвалює пропагандистський нацистський концепт жінки-матері-берегині, який нав'язувала тоталітарна влада в Німеччині та Італії [13, с. 3]. Таке гендерне моделювання було притаманно, насамперед, тоталітарним режимам, які в період загострення кризових явищ – війн та революцій, трансливали образ жінки винятково в «репродуктивних» категоріях [98, с. 132]. У дописі автора жінка постає не як повноцінна особистість та громадянка, а як своєрідний «біологічний виробник»: «Жінка сьогодні є матір'ю і тільки. Отож жінка має повернутись до її обов'язків, що дала сама природа [...]. Держава потребує щоразу вояків сміливих та сильних, будівників нації і державности [...], а не усяких еманипанток». Адже, на переконання дописувача, «незалежність» і «вільнодумство» тогочасного жіноцтва тільки провокують «потухання родинного вогнища і зменшення приросту населення в державі» [13, с. 3].

Паралельно з такими патріархальними і маскулініними висловлюваннями на сторінках періодичних видань вміщувалися ідеї про жіночу емансипацію та формування «нової» української жінки [99, с. 105], що була здатна реагувати на суспільні політичні виклики доби. Наприклад, в українських часописах 1920–1930-х рр. регулярно містилися заклики до фізичної активності. Аргументами на користь занять спортом виступали приклади жінок з Німеччини, Америки чи Франції, які ставали переможницями міжнародних змагань з певних видів спорту [57, с. 306]. Автори часопису «Українська думка» вміщували на сторінках видання поради вибору одягу для фізичних занять чи інвентарю [12, с. 1]. Значна увага зверталася і на фізіологічні аспекти: які групи м'язів беруть участь під час виконання певних вправ, які тренування розвивають силу, а які – гнучкість.

Однак, аналізуючи статті періодичних видань, можна простежити умовний поділ на «жіночі» та «чоловічі» види фізкультури. Зокрема, до жіночих фізичних активностей автори відносили «легку руханку», «сітківку» (теніс), плавання, веслування, а також «легкий та вигідний для жіночого здоров'я» гольф-крикет [12, с. 2].

Загалом, про військове та фізичне виховання жіноцтва в міжвоєнний період у Східній Галичині не можна зробити однозначних висновків. З одного боку, жінки мали можливість пройти військову підготовку на спеціальних курсах чи в польських напіввійськових організаціях. Однак, офіційна військова підготовка українок у краї існувала як ідеологічний інструмент колонізаційної політики влади. З іншого боку, великою популярністю серед жіноцтва користувалися українські патріотично-спортивні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», що сприяли не тільки формуванню фізично витривалого жіноцтва, а й їх національної ідентичності. Водночас проведений нами аналіз преси 1920–1930-х рр. проілюстрував збереження патріархальних і маскулінних устроїв у тогочасному українському соціумі, де фізичне виховання жіноцтва сприймалось як таке, що необхідне, перш за все, для покращення її репродуктивного здоров'я.

Таким чином, розвиток позашкільної жіночої освіти, зокрема діяльність громадських організацій у Східній Галичині міжвоєнного періоду – культурно-просвітницького, військово-спортивного та ін. спрямування, сприяв соціалізації та просвітництва жіноцтва. Багатогранна діяльність «Союзу українок» давала можливість жінкам-галичанкам здобути професію, підвищити свій освітній рівень та ін., а участь у патріотичних організаціях не тільки загартовувала фізично, а сприяла зміцненню їх національної позиції в умовах польської влади.

РОЗДІЛ 5. Методика використання матеріалів дослідження на уроках історії України

Формування гендерної ідентичності підлітків відбувається не лише в сімейному колі чи соціальними мережами, а й визначається освітньою політикою держави. Однак, з розвитком гендерних студій в Україні та при різноманітті методологій викладання історії представлення історії жіноцтва на уроках історії України залишається досить поверхневим. Незважаючи на значний прогрес в методиці викладання історії, у шкільних навчальних програмах і підручниках з історії України продовжує проявлятися стійка гендерна асиметрія. Адже суть вивчення історії жіноцтва полягає не в побіжних вказівках на конкретні жіночі постаті, а потребує глибокого аналізу становища жіночого населення в соціокультурному контексті, виходячи за межі стереотипних наративів «матері-берегині» або «слабкої статі» [48, с. 59–60].

На нашу думку, однією з головних загальноосвітніх проблем є підхід до наповнення шкільних підручників з історії України, які ґрунтуються здебільшого на концепціях громадянських цінностей українського суспільства, однак майже ігнорують житєвий досвід жіноцтва під час висвітлення державотворчих процесів. Відтак, відбувається утвердження топосу «чоловіки – творці історії», що є неприпустимим у контексті формування гендерної рівності в сучасному суспільстві [48, с. 60].

Програма з історії України для десятикласників охоплює історичні події ХХ ст., такі як революції та світові війни, які демонструють складні взаємини між жінкою та нацією. Оксана Кісь стверджує, що в культурно-історичних дискурсах щодо націєтворчих процесів жінкам приписують дві ролі: з одного боку, вони несуть відповідальність за продовження нації, а з іншого боку, постать жінки трактують як репрезентацію нації [51, с. 91]. У національних проектах модерності жінок постійно наділяють характеристиками «матері-берегині» та наголошують на їх обов'язку як «хранительки традицій», а тому не сприймають за активних учасниць націєтворення. Це все має небезпеку

формування в учнівства помилкового уявлення про роль жінки в політичних та соціокультурних процесах [112, с. 60]. При цьому впровадження гендерного підходу на уроках історії в школі виходить за рамки простого опису життєвого досвіду чоловіків і жінок та їх основних особливостей. Він передбачає пояснення учнівству систематичного розвитку суспільства протягом різних історичних періодів як ключового елемента для розуміння сучасних викликів, пов'язаних із гендерною освітою та вихованням.

Під час вивчення на уроках історії в 10 класі Першої світової 1914–1918 рр. та польсько-української 1918–1919 рр. воєн та подій міжвоєнного періоду жінку часто описують як «слабку стать», «жертву», «страждальницю». Також, варто враховувати, що жіночий історичний досвід на сторінках підручників з історії України представлений у вигляді постійних втрат і терпіння. Отже, в учнів формується зв'язок між «жінкою» та «жертвою обставин», що творить значні перешкоди під час ознайомлення з реальними жіночими повсякденними практиками пристосування та переживання кризових подій в першій половині ХХ ст. Таке замовчування ролі жінок в шкільній програмі з історії України та зведення жіночої ролі до «матері-берегині» є яскравим прикладом «кодування гендерної асиметрії» [53, с. 161].

З огляду на це, видається необхідним використання матеріалів дослідження про українську жіночу освіту в Східній Галичині в 1920–1930-х рр. на уроках історії в ЗЗСО. Оскільки дана тема охоплює міжвоєнний період, то доречно застосовувати окремі елементи дослідження на уроках історії України в 10 класах [26]. Зокрема, результати нашої магістерської роботи можна використовувати з метою:

- 1) розширення учнівського розуміння значення ролі жіноцтва як повноправного члена політичних і соціальних процесів у країні. Так, вивчення історії жіночої освіти у Східній Галичині допоможе учням сформуванню розуміння досягнень українок у різних сферах громадського життя, зокрема в розвитку освіти;

2) сприяння гендерній освіті: дослідження може бути використане для пояснення різних гендерних стереотипів та нерівностей, які існували в минулому, а відтак – учні будуть обізнані про поняття «рівність статей», «гендерну дискримінацію», «фемінізм» тощо;

3) зростання інтересу до історії, адже історія жіночої освіти може бути захоплюючою темою для багатьох учнів, оскільки вона стосується життя та досягнень реальних людей;

4) ознайомлення учнівства з біографіями видатних жінок, учасниць жіночого просвітницького руху. На уроках історії рідко згадуються жіночі постаті, бо фактично в різних сферах суспільства саме чоловіки приймали важливі рішення. Внаслідок цього жінки були винесені на обрій не тільки з політичної царини чи силових структур, а й єдино можлива приватна сфера також ігнорувалася.

Для ефективного використання цієї теми на уроках історії України важливо враховувати особливості аудиторії та обирати методи навчання, які відповідають їхнім індивідуальним потребам та рівню пізнання [75, с. 146]. Застосування додаткових ресурсів, таких як інтерактивні матеріали, спостереження за реаліями того часу та візуальні засоби можуть робити цю тему більш доступною та цікавою для учнів.

Сьогодні система шкільної освіти активно впроваджує компетентнісний підхід у навчальний процес, спрямований не лише на досягнення конкретних практичних результатів учнів з вивченої дисципліни, а й на розвиток їх життєвих цінностей [75, с. 147]. Дослідниця Олена Пометун наголошує, що компетентнісний підхід передбачає організацію навчального процесу з метою розвитку та формування базових і предметних компетентностей учнів. Результатом цього процесу є створення загальної компетентності людини, що представляє собою сукупність ключових компетентностей та інтегровану характеристику особистості. Ця характеристика формується в процесі навчання й охоплює знання, вміння, ставлення, досвід діяльності та моделі поведінки особистості [116, с. 68].

У процесі навчання учні повинні засвоїти і розвинути ключові (надпредметні) та предметні компетентності. Ключовими компетентностями є різноманітні знання та вміння, які формуються не лише під час навчання в школі, а й протягом всього життя, такі як, наприклад, знання державної та іноземної мов або чітка громадянська позиція [117, с. 26]. Навпаки, предметні компетентності конкретизуються для кожного окремого предмета та розвиваються в учнів протягом вивчення конкретної навчальної дисципліни протягом усього часу перебування в школі [10, с. 104]. Зокрема, результати нашого дослідження можуть служити основою для розвитку історичних компетентностей. Серед історичних компетентностей виділяють наступні:

- хронологічна – передбачає, що учні повинні володіти навичками орієнтації в історичному часі, визначати події за датами;
- просторова – охоплює здатність учнів орієнтуватися в історичному просторі, розуміти зв'язок між розвитком історичних явищ і процесів за географічним розташуванням, природними умовами тощо;
- інформаційна – передбачає ефективну роботу з різними джерелами історичної інформації та вмінням будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів чи ситуацій;
- логічна – охоплює використання теоретичних понять для аналізу і пояснення історичних фактів та процесів;
- аксіологічна – здатність учнів формулювати оцінки і версії історичного розвитку, визначати власну позицію щодо суперечливих питань в історії [120, с. 118–119].

Відтак, вивчення теми жіночої української освіти у Східній Галичині в міжвоєнний період учнівством на уроках історії України в 10 класі буде сприяти розвитку таких предметно-історичних компетентностей:

- 1) логічна: визначення причин і наслідків жіночого руху; аналіз впливу феміністичних тенденцій на освіту; характеристика особливостей розвитку жіночої освіти у Східній Галичині в міжвоєнний період;

2) аксіологічна: особиста оцінка учнями загального стану освіти на теренах Східної Галичини в 1920–1930-х рр. в умовах польської окупації; порівняння освітнього процесу та навчальних планів жіноцтва в державних, приватних та монаших навчальних закладах; особиста оцінка діяльності та внеску Мілени Рудницької в жіночу освіту;

3) хронологічна та просторова: визначати масштаби та етапи діяльності просвітницького жіночого руху на українських теренах;

4) інформаційна: учні аналізуватимуть первинні джерела, що стосуються української жіночої освіти в регіоні. Завдяки цьому розвиватиметься навичка визначення ключових інформаційних деталей та вміння взаємодіяти з історичними текстами; критично осмислювати, порівнювати джерела (наприклад, уривки статей з періодичних видань того часу, які ілюструють упереджене ставлення до галицького жіноцтва тощо) [106, с. 72–73].

Враховуючи, що учень є суб'єктом навчання та отримує від педагога лише загальні напрямки в процесі засвоєння знань, а більшість інформації має самостійно здобувати, важливо, щоб основу навчального процесу складала інноваційні технології, спрямовані на активну діяльність та творчість учнів, а також враховували їхні життєві досвіди [120, с. 80].

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається удосконалення урочної системи завдяки впровадженню інноваційних підходів до організації навчання, таких як інтерактивні технології. Вони дозволяють вчителю зробити процес навчання більш цікавим, різноманітним та ефективним. Інтерактивні уроки можна визначити як один з видів активного навчання, де «інтерактивний» вказує на можливість взаємодії та діалогу. За визначенням Олени Пометун, інтерактивне навчання полягає в постійній, активній взаємодії всіх учнів. Це охоплює спільне навчання та співпрацю, де як учень, так і вчитель виступають рівноправними учасниками уроку [116, с. 45].

Відтак, для ознайомлення учнів з темою жіночої освіти на західноукраїнських теренах в міжвоєнний період можна використовувати такі методи навчання:

- робота в малих групах. Цей метод дає учням можливість ефективно розвивати навички спілкування та співпраці, сприяє взаємодії в команді. Ідеї, що виникають під час групової роботи, сприяють взаємній користі між учасниками. Висловлення власних думок сприяє розкриттю їхніх можливостей та зміцненню їх впевненості в собі. Наприклад, учням можна запропонувати сформувати міні-групи (2–4 осіб). Кожен із учасників має брати активну участь у підготовці спільного проекту на якусь «проблемну» тему, наприклад, «Досягнення та прорахунки діяльності «Союзу українок» на західноукраїнських теренах в міжвоєнний період». Важливо закликати кожен групу до захистів цих проектів та підготовки презентацій, де учні будуть представляти висновки власного дослідження;

- «мозковий штурм». Метод мозкового штурму є ефективним та відомим засобом інтерактивного обговорення в групі. Він сприяє розвитку творчих навичок та уяви в учнів, вільному висловленню своїх думок, а також пошуку різних рішень для конкретних проблем [114, с. 131]. Так, клас можна розділити на групи, і кожна група буде обговорювати певні питання, аналізуючи уривок джерела, наприклад: «Як довго жінка жила у вузькому крузі «домашнього огнища», обмежена законами і звичаями, закріплена економічно і морально, без доступу до здобутків науки, полишена всякого впливу на публичне життя, – так довго не мала вона доступу до ніякої громадянської праці, як і не мала зрозуміння для стремлінь своєї суспільности» [25, с. 219]. Питання:

1. Які перешкоди для жінок існували у здобутті ними освіти?
2. Як ви гадаєте, чи існували гендерні упередження дощо здобуття жінками освіти. Якщо так, то чому?
3. Чи було здобуття жінками освіти важливою умовою тогочасного емансипаційного руху?
4. З якими труднощами зіштовхувалось жіноцтво тих часів під час здобуття освіти?

- метод «Прес». Цей метод допомагає під час проведення обговорення дискусійних питань у класі, надаючи учням можливість вдосконалювати

навички спілкування та доведення аргументів. Головною метою обговорення має бути виявлення різноманітних поглядів учнів на історичну проблему (чи кілька проблем) та їх всебічний аналіз [115, с. 74]. Метод «Прес» можна застосовувати, зокрема, коли виникають контроверсійні точки зору щодо певної проблеми та необхідно зайняти та аргументувати конкретну позицію щодо обговорюваного суспільного питання. Цей метод надає можливість розвивати навички аргументації та чітко сформулювати свої погляди в короткій і ясній формі стосовно дискусійного питання.

Наприклад, десятикласникам можна запропонувати обговорити такі питання: «Освіта була необхідною складовою емансипації тогочасної української галичанки?». Важливо для збереження дисципліни в класі, щоб обговорення питання було поділено на кілька етапів. Перший – вступ, де кожен з учнів займає певну позицію, виголошуючи свою тезу. Другий – кожний наводить аргументи, підтверджуючи таким чином свою думку. Третій – вчитель наводить приклади, факти, що підтверджують чи спростовують думку однієї з груп. Четвертий етап необхідний для підбиття підсумку школярами.

- Дебати. Це є популярним та продуктивним методом для проведення уроку з історії, сприяє розвитку критичного мислення в учнів, аналітичних та аргументаційних навичок. Десятикласникам можна запропонувати провести дебати на тему «Проблема жіночої освіти в 1920–1930-х рр.: національна політика чи гендерні упередження суспільства». Спершу вчителю слід пояснити загальний контекст історії України в 1920–1930-х рр., ознайомити учнівство з векторами полонізаційної політики польської влади, особливостями розвитку освіти у Східній Галичині, а також жіночого руху, зокрема з постаттю Мілени Рудницької та просвітницькою діяльністю «Союзу українок». Далі варто учнів розділити на дві групи, кожна з яких буде представляти одну із протилежних позицій – «національна політика» чи «гендерні упередження суспільства».

Окрім цього, можна роздати додаткові матеріали для підготовки статті з тогочасних періодичних видань, фрагменти документів, які висвітлюють становище жінки в українському суспільстві міжвоєнного періоду тощо. Після

цього групи працюють над формулюванням аргументів для своєї позиції. Далі представники кожної групи мають коротко (1–2 хвилини) представити позицію своєї групи щодо теми. Заслуховуються перші аргументи (15 хвилин): кожна група виступає зі своїми аргументами, додаючи факти та документи в історичному контексті. Інша група слухає та може реагувати на аргументи супротивників. Далі переходимо до етапу «контраргументи та дискусія» (10 хвилин): представники обох груп взаємодіють, обмінюються думками, а вчитель модерує та веде обговорення в певному напрямку.

Завершальними етапами проведення дебатів є короткі висновки представників груп та їх загальна рефлексія над проблемою. Відтак, проведення уроку для десятикласників у форматі дебатів буде сприяти активному залученню до дискусії, розвиватиме їх мовленнєві та лідерські якості. Учні здобудуть ґрунтовні знання як про освітню політику Другої Речі Посполитої, так і про становище жіноцтва в міжвоєнний період у Східній Галичині;

- урок-роздум. Наше дослідження може бути використано для створення не стандартних уроків з історії України. На відміну від традиційного формату занять, такі уроки сприяють розвитку творчої уяви та ініціативності в учнів. Під час нестандартних уроків учнівство має здійснювати самостійну підготовку до занять: шукати відповіді на питання та аналізувати джерела. Крім того, такі уроки позитивно впливають на емоційний стан учнів, оскільки навчальний процес відбувається у формі легкої гри [118, с. 48]. Наприклад, під час вивчення теми «Культурно-освітнє життя міжвоєнного періоду на західноукраїнських землях» [26] можна організувати для десятикласників урок-роздум на тему «Внесок Союзу українок в розвитку освіти на західноукраїнських теренах в міжвоєнний період». Учні можуть долучитися до обговорення в групах, роздаються візуальні матеріали (фото, портрети і т. п.) або цитати із свідчень сучасників, пов'язаних із діяльністю «Союзу українок». Кожна група представляє свої висновки та аргументи перед класом;

- рольова гра як один із методів проведення інтерактивного уроку в школі. Такий формат проведення уроку вимагатиме від десятикласників використання,

в першу чергу, власних творчих здібностей, за рахунок чого відбувається підсилення емоційності та позитивної мотивації учнів, активізація сприйняття та осмислення учнями навчального матеріалу [120, с. 121]. Рольова гра може бути проведена за заздалегіть підготовленим сценарієм чи імпровізаційно. Щоб рольова гра макимально активізувала сприйняття та осмислення учнями навчального матеріалу, рекомендовано десятикласникам ознамитися в ході підготовки до такого заняття з історичними джерелами, науковою чи мемуарною літературою, підготовленою вчителем заздалегіть [118, с. 48].

Відтак, для проведення гри можна розділити клас на групи та визначити завдання. Наприклад, одні можуть виконувати роль інструкторів товариств «Січ», «Пласт» чи «Сокіл», інші – жінок, які є учасниками цих організацій та здобувають військову підготовку. Кожна група повинна підготувати коротку сценку або діалог, який продемонструє наближені до реальності ситуації з військового навчання жінок. Крім цього, можна під час проведення рольової гри також виокремити окрему групу «Суспільство», учасники якої будуть висловлювати нібито тогочасну думку українського соціуму щодо військової підготовки для жінок. Найважливішим у проведенні таких рольових ігор, на нашу думку, є підбиття підсумків та виголошення вчителем висновку, в якому буде наголошено на участі жіноцтва у військових формуваннях, а не лише в медсестринських загонах під час Першої світової війни.

Так само на уроках історії України в 10 класі для поглиблення учнівських знань із повсякдення жінок в 1920–1930-х рр. можна залучати й візуальні матеріали: фотографії шкіл, студенток, вчителів, шкільних атестатів тощо. Також учні можуть створювати візуальні презентації або постери, за допомогою яких вони представлятимуть отримані знання про розвиток української жіночої освіти у Східній Галичині в 1920–1930 рр.

Детальне висвітлення жіночих стратегій повсякдення, зокрема освітньої сфери, може кардинально змінити оцінку учнів щодо участі жінок в історії України. Бо, окрім руйнувань та втрат, Перша світова війна відкрила жінкам нові можливості для самореалізації та розширила їх права у сферах, які раніше були

для них недоступні. Учнівству необхідно проілюструвати суперечливість та різноманітність жіночого досвіду, оскільки жінка – це активний творець історії України.

Таким чином, матеріали пропонованого дослідження можуть бути використані вчителем під час проведення уроків історії України для учнів 10 класу. Застосування результатів та висновків магістерської роботи дадуть змогу застосовувати різні інтерактивні методи навчання, що сприятиме підвищенню зацікавленості учнівством історією власної держави, засвоєнню нової інформації щодо соціального становища жінок західноукраїнських землях.

ВИСНОВОК

У процесі дослідження теми української жіночої освіти в Галичині в 1920–1939 рр. встановлено, що освітня політика Другої Речі Посполитої щодо едукації жінок не була активною. Освіта була чи не найголовнішою умовою емансипації в міжвоєнний період. Це визначало вектор популяризації просвіти серед жіночого населення: учасниці жіночого руху акцентували на важливості здобуття освіти як необхідної складової самостійного заробітку та незалежності від чоловіка. Однак, існування патріархальних упереджень щодо жінки як матері та дружини формували неоднакові можливості соціального росту для жінок і чоловіків. Так само, значний вплив на формування такого контексту розвитку української жіночої освіти в 1920–1939 рр. мала втрата національної державності після поразки УНР і ЗУНР, що актуалізувала питання збереження національної ідеї.

Щодо стану початкової, середньої та вищої освіти українок в історичній, Східній Галичині в міжвоєнний період, то він, попри офіційну боротьбу польської влади з неписьменністю значної частини населення в краї, був незадовільний. Єдиними перспективними жіночими освітніми установами в 1920–1930-х рр. були приватні середні навчальні заклади: гімназії, якими опікувались релігійні інституції чи фахові школи. Жінки де-юре мали право продовжити навчання у вищих навчальних закладах. Проте на території Східної Галичини відсоток жінок із вищою освітою був значно нижчим, ніж на етнічних польських землях, що свідчило про дискримінаційну освітню політику щодо українців.

На загальний стан української жіночої освіти в Галичині періоду Другої Речі Посполитої впливали лінії соціального розмежування – соціокультурна дистанція між українцями та «титальною нацією» – польським населенням. Через впровадження офіційною владою полонізації у сфері шкільництва відбувалися урядові спроби реалізувати через систему освіти ідеологію великодержавної пропаганди. Водночас простежувалося розмежування між чоловіками і жінками в освітній сфері. Адже, попри чисельну перевагу жіночого

населення, що менше постраждало від багатолітніх кривавих воєн, відсоток здобуття ними освіти був значно нижчий, ніж чоловіками. Така реальність не відповідала канонам польської конституції, що декларувала рівність громадян незалежно від статі, національності чи віросповідання. Попри офіційне право на отримання освіти, перспективи освіченості жіноцтва, особливо середнього і вищого рівня, визначалися різними факторами, такими як національна приналежність та гендерні уявлення, матеріальне становище та ін.

Відтак, саме жіночі організації стали осередком не тільки громадської та політичної активності, а й освіти. У 1920–1930-х рр. на території Східної Галичини найбільш впливовою жіночою організацією був «Союз українок». Серед основних напрямів роботи товариства було поширення просвіти серед мешканок сільської місцевості: створення бібліотек, часописів, організація читалень та ін. Проводячи відкриті лекції, народні свята, театральні вистави, «Союз українок» підвищував не тільки освітній рівень, а й сприяв соціалізації українського жіноцтва. До того ж, завдяки проведенню жіночою організацією фахових курсів, українки могли отримати професійну освіту та досягти фінансової незалежності від чоловіків.

У ході дослідження з'ясовано, що українське жіноцтво в 1920–1930 рр. брало активну участь у таких молодіжних організаціях гімнастично-спортивного спрямування, як «Сокіл», «Січ» та «Пласт». Ці товариства сприяли не тільки громадській залученості жіноцтва, а й надавали можливість отримати перший досвід військової підготовки, що було актуальним в умовах загострення міжнародної політичної ситуації, особливо в 1930-х рр. Участь жінок в українських фізкультурно-патріотичних товариствах сприяла ще й формуванню національної ідентичності жіноцтва, усупереч великодержавній політиці поляків. Однак, аналізуючи українську пресу міжвоєнного періоду, авторка дійшла висновку, що в тогочасному суспільстві зберігалися патріархальні устрої, в контексті яких фізична підготовка вважалася необхідною тільки для покращення репродуктивного здоров'я жінки як майбутньої матері.

Щодо методичних аспектів використання отриманих результатів дослідження на шкільних уроках історії України в 10-му класі ЗЗСО, то вони необхідні для відходу від «ігнорування» жіночих досвідів у шкільній програмі. На нашу думку, видається важливим руйнування гендерних стереотипів та формування в сучасного учнівства ґрунтовних знань про жінок як активних учасниць історичного минулого нашої держави. Також ми дійшли висновку, що використовувати результати дослідження про українську жіночу освіту в Галичині на уроках історії в школі варто у форматі залучення інтерактивних методів навчання, що є більш продуктивними, ніж традиційні: рольових ігор, «мозкового штурму», дебатів тощо. Це дозволить поглиблювати історичні знання учнів з досліджуваної теми та формувати в них аналітичні навички, креативність мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України у м. Львові

1. Ф. 319. (Центральне українське товариство «Союз українок», м. Львів). Оп. 1. Спр. 155 (Звіти, протоколи, списки та інші матеріали про діяльність філій товариства «Союзу Українок» в Станіславівському та Львівському воєводствах, січень 1924 – травень 1938 рр.). 236 арк.
2. Спр. 59. (Центральне українське національне товариство «Союз українок» у м. Львів. Головний Виділ, 1933 р.). 9 арк.

Державний архів Івано-Франківської області

3. Ф. 2. (Станіславське воєводське управління, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства). Оп. 1–7. Спр. 126. (Інформація МВС Польщі до воєводи у Станіславі у справі інтерпеляції Українського польського клубу). 22 арк.
4. Спр. 1831. (Копії відповідей міністерств на інтерпеляції українських депутатів польського Сейму про закриття українських шкіл, заборону переписки на українській мові (1936–1938)). 88 арк.
5. Ф. 291. (Приватна жіноча гімназія сестер Василянок з українською мовою навчання у м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства). Оп. 1. Спр. 3 (Протоколи засідань вчительської ради за 1934–1935 навчальний рік). 76 арк.
6. Ф. 439. (Товариство протипожежної охорони «Січ» у с. Хриплин). Оп. 1. Спр. 1 (Протокол зборів і засідань Товариства пожежно-охотничої сторожі «Січ» в Хриплині). 23 арк.
7. Ф. 550. (Державна жіноча гімназія у м. Коломия Коломийського повіту Станіславського воєводства). Оп. 1. Спр. 10 (Атестаційні листи учительки Розводоветської Софії). 9 арк.
8. Ф. 552. (Приватна жіноча гімназія Українського педагогічного товариства «Рідна школа» у м. Коломия Коломийського повіту Станіславського

воєводства). Оп. 1. Спр. 2 (Атестати зрілості учнів за 1927–1928 навчальний рік). 8 арк.

II. Газетно-журнальна періодика

9. Боротьба з неписемністю. *Жіноча доля*. 1933. 1 лютого. Ч. 13. С. 2.
10. Вільде І. На варті державності. *Жіноча доля*. 1932. 5 квітня. Ч. 17. С. 4.
11. День матері. *Жіноча доля*. 1936. 10 травня. Ч. 27. С. 3.
12. Дзвони спорту. *Українська думка*. 1927. 8 липня. Ч. 12. С. 2.
13. Жінка та її роля в житті нації. *Неділя*. 1931. 13 вересня. Ч. 14. С. 3.
14. Залізняка О. Злидні жіноцтва. *Жіноча доля*. 1927. 6 березня. Ч. 100. С. 3.
15. Лавриненко О. Жінки та політична діяльність. *Жіноча доля*. 1934. 2 жовтня. Ч. 249. С. 2–3.
16. М.З. Український Конгресс наближається. *Нова хата*. 1934. 8 травня. С. 2.
17. Один із голосів. *Наша мета*. 1924. 1 грудня. Ч. 49. С. 1.
18. Освітнянський обрій! *Жіноча доля*. 1934. 19 жовтня. Ч. 10. С. 6.
19. Проти лукавства. *Жіноча доля*. 1935. 28 листопада. Ч. 23–24. С. 4.
20. Рудницька М. Під прапором жіночої солідарності. *Діло*. 1934. 23 червня. Ч. 267. С. 4.
21. Ставка С. На підтримку нашого промислу. *Діло*. 1932. 19 серпня. Ч. 287. С. 1–2.
22. Штогрин О. Союз Українок Америки. *Нова хата*. 1939. 1 серпня. Ч. 15–16. С. 1.

III. Твори діячів досліджуваного періоду. Спомини

23. Дашкевич Р. Початки Українських Січових Стрільців. *Календар «Запорожець» для народу на рік звичайний. 1921*. Відень. 1920. С. 56–66.
24. Кобринська Н. Вибрані твори / Ред.-упорядник І. Денисюк, К. Кріль. Київ. 1980. 446 с.

25. Рудницька М. Статті, листи, документи (Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької) / Ред.-упорядник М. Дядюк. Львів. 1998. 844 с.

IV. Нормативно-правові документи

26. Навчальна програма з історії України 10 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).

V. Монографії і статті

27. Багрій М. Освітня та громадська діяльність західноукраїнських письменниць-педагогів (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2019. № 6 (173). С. 90–97.
28. Байдак М. Простори жіночого повсякдення в роки Першої світової війни (на прикладі Галичини й у світлі особових джерел). *Історичні та культурологічні студії*. Львів, 2015. № 6–7. С. 118–133.
29. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 208 с.
30. Богачевська-Хомяк М. Дума України – жіночого роду. Київ : Воскресіння, 1993. 110 с.
31. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939. Київ : Либідь, 1995. 424 с.
32. Боєчко В. Ф., Боєчко Г. В. Система недержавних закладів освіти українського селянства у Східній Галичині та Волині в 20–30 рр. XX ст. *Український селянин*. Черкаси, 2021. № 25. С. 6–10.
33. Гавришко М. Вплив «гендерної політики» у Третньому Райху на український феміністичний дискурс у Галичині у 1930-х роках. *Українознавчий альманах*. Київ, 2011. № 6. С. 86–90.

34. Гнот С. Українське шкільництво Галичини у складі Другої Речі Посполитої. *Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів*. Львів, 2014. № 4. С. 129–139.
35. Гулай В. Політико-правові механізми впливу Польської держави на етнічний характер освітньої сфери Західної України (1919–1939 роки). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2013. № 1. С. 248 – 251.
36. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. 250 с.
37. Дейвіс Н. Боже ігрище : історія Польщі. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1060 с.
38. Деревінський В., Капінос А. Культурно-просвітницька діяльність «Союзу Українок» в 1920–1930-х рр. (за матеріалами часопису «Жіноча доля»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2020. № 30. С. 142–155.
39. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Львів : Астролябія, 2011. 368 с.
40. Жулканич Н., Барбара Л. Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2012. № 9. С. 52–60.
41. Завгородня Т. К. Безперервна педагогічна освіта у Галичині (1920–1930 рр.). *Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород, 2009. № 16 – 17. С. 39 – 42.
42. Завгородня Т., Білавич Г. Розвиток позашкільної сільськогосподарської освіти в Західній Україні (1920–1930-ті рр.). *Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород, 2014. № 33. С. 69–72.

- 43.Завгородня Т. Особливості розвитку української теорії і практики шкільного навчання в Галичині міжвоєнної доби. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 1999. № 14. С. 104–114.
- 44.Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
- 45.Івах С. Передумови освітньої діяльності представниць жіночого руху у контексті розвитку українського шкільництва Галичини (кінець ХІХ–перша третина ХХ ст.). *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія : Педагогіка. Львів, 2018. № 38. С. 85–103.
- 46.Івах С. Жіночий рух Галичини кінця ХІХ ст. – 1939 р. як проблема історико-педагогічних досліджень. *Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Педагогіка*. Львів, 2013. № 27. С. 107–123.
- 47.Кавулич О. Проблема українського шкільництва крізь призму суспільно-політичних часописів Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Серія: Українсько-польсько-білоруське сусідство*. Львів, 2008. № 17. С. 543–547.
- 48.Кашпур А. «Жіноче питання» в підручниках історії України для 10 класу ЗЗСО. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах нової Української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.)*. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. С. 59–63.
- 49.Кімел М. С. Гендероване суспільство / переклад з англ. С. Альошкіна. Київ: Сфера, 2003. 490 с.
- 50.Кіпіані В. Т. Країна жіночого роду. Харків : Vivat, 2021. 304 с.
- 51.Кісь О. «Жіноче питання» в ідеології і пропаганді ОУН. *Народознавчі зошити*. Львів, 2018. № 1. С. 91–102.

- 52.Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2012. 287 с.
- 53.Кісь О. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. Київ, 2012. № 2. С. 159–172.
- 54.Кобельська О. М. Педагогічно-просвітницька праця монахинь Василіянок та Марійських дружин (кінець ХІХ – перша половина ХХ століття). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. Тернопіль, 2005. № 1. С. 65–70.
- 55.Кобченко К. Гендерні зміни в українському суспільстві в сер. ХІХ – на поч. ХХ ст. як складова європейських цивілізаційних процесів. *Українознавчий альманах*. 2012. № 8. С. 271–274.
- 56.Ковальчук О., Потапюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина ХІХ–початок ХХ століття). *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. Львів, 2017. № 37. С. 60–70.
- 57.Ковпак В. Спортивна преса і жіноче питання (у межах дослідження національної спортивної періодики міжвоєнної Галичини). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2009. №1. С. 298–311.
- 58.Козакевич О. Р. Осередки фахової освіти в Східній Галичині кін. ХІХ – першої третини ХХ ст. : в'язання. *Народознавчі зошити*. Львів, 2009. № 3–4. С. 374–382.
- 59.Козакевич О. Фахова жіноча освіта в Східній Галичині кінця ХІХ–першої третини ХХ століття : в'язання (класифікація, осередки, навчальні програми). *Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Інноваційна педагогіка. Науковий журнал*. Одеса, 2010. №14. С. 136–231.
- 60.Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 360 с.

61. Кость С. Жіноча преса. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. Львів, 2007. № 30. С. 123–141.
62. Кочкодан В. Відображення діяльності жіночих товариств Східної Галичини в україномовній періодиці (1914–1939 рр.). *Галичина*. Львів, 2013. №25. С. 546 – 551.
63. Левчук І. С. Формування та діяльність українських, польських та єврейських жіночих організацій у Другій Речі Посполитій. *Сторінки історії*. Чернівці, 2014. № 38. С. 88–98.
64. Магочій П.-Р. Україна : історія її земель та народів / переклад з англ.: Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2017. 814 с.
65. Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття). *Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні* / за ред.: Л. Смоляр. Одеса : Астропринт, 1999. С.110–128.
66. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст. : типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці : Книги XXI, 2006. 500 с.
67. Мархель Л. Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20–30 рр. XX ст). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки*. Київ, 2014. № 12. С. 168–178.
68. Матулкін Б. Зміна уявлень про фізичний розвиток людини серед українців Галичини в кінці XIX – першій третині XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2017. № 1. С. 49–56.
69. Міхневич Л. Витоки вищої жіночої освіти в Україні (кінець XIX – початок XX ст.). *Юридична Україна*. Київ, 2015. № 7–8. С. 78–85.

- 70.Монолатій І. Освіта як коригувальний фактор міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в імперську добу. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. Тернопіль, 2014. №. 19(1). С. 303–312.
- 71.Нагачевська З. І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина ХІХ ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ : Видавець Третяк І.Я., 2007. 764 с.
- 72.Панфілова Т. О. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації Західної України (20–30-і роки ХХ століття). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2014. №2 (33). С. 26–34.
- 73.Папенко Є. Роль та місце В. С. Нагірного у зародженні українського сокільського руху в Східній Галичині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. *Часопис української історії*. Київ, 2015. № 31. С. 19–23.
- 74.Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.
- 75.Пометун О. І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2015. № 2. С. 146–157.
- 76.Попелюк Р. У вишиванках і з топірцями: як товариство «Січ» виховувало патріотичну молодь. Локальна історія. 2022. 12 лютого. [URL:https://localhistory.org.ua/texts/statti/u-vishivankakh-i-z-topirtsiami-iak-tovaristvo-sich-vikhovuvalo-patriotichnu-molod/](https://localhistory.org.ua/texts/statti/u-vishivankakh-i-z-topirtsiami-iak-tovaristvo-sich-vikhovuvalo-patriotichnu-molod/) (дата звернення 01.11. 2023).
- 77.Потапюк Л. М. Діяльність західноукраїнських жіночих товариств у боротьбі за національне відродження. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. Черкаси, 2009. № 166. 134–140.
- 78.Потапюк Л. М. Жіночий рух та освіта на Західній Україні: історико-педагогічний аспект. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця, 2010. № 6. С.15–19.

- 79.Потапюк Л. М. Діяльність жіночих громад в Україні як джерело забезпечення гендерного паритету (друга половина XIX – перша третина XX століття). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. Тернопіль, 2015. № 1. С. 18 – 23.
- 80.Приходько А. Гендерна тематика в історико-педагогічних дослідженнях *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія Педагогічні науки*. Луцьк, 2013. № № 7 (256). С. 4–9.
- 81.Рощина Л. О. Меценатська діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Наука. Релігія. Суспільство*. Донецьк, 2008. № 1. С. 178–180.
- 82.Руда О. Розвиток освітніх процесів у Львові (1923–1939). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Львів, 2015. № 16. С. 221–235.
- 83.Руда О. Роль українських культурно-освітніх товариств у розвитку національного шкільництва в Галичині (1923–1939). *Rocznik Lubelski*. Львів, 2016. №. 42. С. 95–104.
- 84.Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття : реалізація та рецепції. Львів: НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2019. 802 с.
- 85.Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. 278 с.
- 86.Савшак Т. М. Історико-культурні обставини розвитку методики навчання історії в Галичині у другій половині XIX ст. – першій третині XX ст. *Наука и современность*. Дрогобич, 2013. №24. С. 139– 144.
- 87.Стинська В. В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 180 с.
- 88.Стражнікова І. Особливості виховання шкільної молоді у поглядах галицьких педагогів (1920–1960 рр.). *Наукові записки Тернопільського*

- національного педагогічного університету. Серія: педагогіка. Тернопіль, 2007. № 5. С. 55–59.
89. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ : ІСДО, 1994. 143 с.
90. Субтельний О. Пласт. Унікальна історія українського скаутського руху / переклад з англ. В. Морозов. Торонто: Plast Publishing Inc-Торонто, 2019. 440 с.
91. Тернова І. М. Деякі аспекти впливу періодичних друкованих видань на розвиток та становлення фізичного виховання жінок в університетах України у період 1917–1940 рр. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2015. № 5. С. 39–42.
92. Топоренко О. Військова підготовка жінок у «Стрілецькому союзі» на західно-українських землях (1910–1939 рр.). *Zaporizhzhia Historical Review*. Запоріжжя, 2018. № 51. С. 153–159.
93. Топоренко О. Історія розвитку жіночого виборчого права в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.). *Гендерна парадигма освітнього простору*. Кривий Ріг, 2016. № 3–4. С. 72–77.
94. Топоренко О. Ю. Культ особи Ю. Пілсудського як елемент освітньої політики у Другій Речі Посполитій. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. Херсон, 2016. № 73(1). С. 32–35.
95. Українки в історії / С. Андрусів та ін. Київ : Либідь, 2004. 326 с.
96. Українські жінки в горнілі модернізації / ред. О. Кісь. Харків : КСД, 2017. 304 с.
97. Фатхутдінова І. В. Вплив ідеологічного апарату примусу на роль української жінки у сфері сімейно-шлюбних відносин в період соціально-політичних потрясінь. *Future Human Image*. Київ, 2015. № 2 (5). С. 101–124.
98. Хамедова О. А. Неопатріархатний проєкт націоналістичної преси 1920–1930-х років. *Scientific Notes of the Institute of Journalism. Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2019. № 75. С. 122–135.

99. Хамедова О. А. Фемінізм і комунізм: специфіка взаємодії в західноукраїнському медійному дискурсі 1920–1930-х років. *Синopsis: текст, контекст, медіа*. Київ, 2020. № 26 (3). С. 98–107.
100. Черчович І. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд. Гендер в деталях. 2017. 20 червня. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html> (дата звернення 15. 10. 2023).
101. Шліхта І. Польська vs українська ідентичності: освітня політика у другій Речі Посполитій і формування української нації. *Intermarum : історія, політика, культура*. Житомир, 2014. № 1. С. 194–203.
102. Юрків Ю. Українські жіночі організації Східної Галичини в міжнародному жіночому русі (1917–1939 рр.). *Ukraine, Europe, world*. Тернопіль, 2008. № 5. С. 48–53.
103. Яремчук В. Д. Державно-правові проблеми національної політики у галузі освіти в Україні у 20–30-і рр. ХХ ст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів, 2009. № 1. С. 1–12.
104. Яремчук В. Д. Правовий статус українських шкіл в Республіці Польща у 1919–1939 рр. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів, 2009. № 2. С. 31–42.
105. Яценко Ю. Особливості формування предметних компетентностей на уроках історії України. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін. СумДПУ ім. А.С.Макаренка*. Суми, 2018. № 1. С. 103–106.
106. Dormus K. Krakowskie gimnazja żeńskie przełomu XIX i XX wieku. *Studia Paedagogica Ignatiana*. Krakowie, 2016. No. 19(2). P. 87–103.
107. Jabłoński M. Organizacja greckokatolickiej diecezji przemyskiej w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939), W 5 t. *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa: Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w kościele powszechnym*. Przemysł, 1990. T. 1. 231 s.

108. Stępień S. W poszukiwaniu tożsamości obrządkowej. Bizantynizacja a okcydentalizacja Kościoła greckokatolickiego w okresie międzywojennym, W 5 t. *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa: Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w kościele powszechnym*. Przemyśl, 2000. T. 5. 88 s.
109. Truba R. Markian Terletskyi in the cultural and educational environment of Galicia and Czechoslovakia during the 20 – 30-ies of the XXth century. *East European Historical Bulletin*. Drohobych, 2020. No. 17. P. 90–100.
110. Yuval-Davis N. *Gender and Nation*. London : Sage Publications Ltd, 1997. 25 p.

VI. Навчально-методична література

111. Борисенко В. Й., Телегуз І. О. Національна освіта і формування української модерної нації у 1921–1934 роках: європейські тенденції та радянські реалії. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 156 с.
112. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.
113. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
114. Курилів В. Методика викладання історії: навч. посібник. Торонто: Ранок, 2008. 256 с.
115. Мокрогуз О. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Основа, 2007. 192 с.
116. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Фрейман. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
117. Пометун О., Гупан М., Власов В. Компетентнісно-орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
118. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ.: Видавництво А.С.К., 2003. 192 с.

119. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.
120. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

VII. Дисертації

121. Байдак М. С. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 років) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2017. 308 с.
122. Білавич Г. В. Теорія і практика виховання господарської культури учнів та дорослих у Західній Україні (друга половина XIX – середина 40-х років XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Дрогобич, 2016. 708 с.
123. Вараниця А. О. Учителі народних шкіл Галичини другої половини XIX – початку XX століття : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2018. 316 с.
124. Яцків О. Я. Жіночі осередки францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.: структура, соціальні характеристики, суспільна роль : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Чернівці, 2021. 267 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Атестат зрілості Ліпер Софії за 1927–1929 навчальний рік

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Liper Zofja

urodzona dnia *4* miesiąca *przełca*
roku *1909* w *Kołomyi*
województwa *stanisławskiego*
wyznania *mojżeszowego*
po ukończeniu nauki w *gimnazjum*
żonkiew Koła Ukrainickiego P. w. Pedagogicznego
w *Kołomyi* w latach *1926/27 - 1927/28*
zdawała w *przełcu*
roku *1928* gimnazjalny egzamin dojrzałości
dla eksternów typu *humanistycznego*
wobec Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez Kuratorjum
Okręgu Szkolnego *Lwowskiego*
pismem z dnia *12. kwietnia 1928* Nr. *II-3254/28*, i otrzymała
oceny następujące:

z religii	<i>dobrze</i>
z języka polskiego	<i>dobrze</i>
z języka <i>niemieckiego</i>	<i>dobrze</i>
z języka łacińskiego	<i>dostatecznie</i>
z języka <i>niemieckiego</i>	<i>bardzo dobrze</i>
z historii wraz z nauką o Polsce współczesnej	<i>dostatecznie</i>
z geografji	_____
z przyrodoznawstwa	_____
z fizyki wraz z chemją	<i>niedostatecznie</i>
z matematyki	<i>dostatecznie</i>
z propedeutyki filozofji	_____
z rysunku	_____

Джерело: ДАІФО. Ф. 552. (Приватна жіноча гімназія Українського педагогічного товариства «Рідна школа» у м. Коломия Коломийського повіту Станіславського воєводства). Оп. 1. Спр. 2 (Атестати зрілості учнів за 1927–1928 навчальний рік). Арк. 5.

Атестат зрілості за 1927–1929 навчальний рік Меренюк Ольги-Дарії

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Mereniuk Olga-Darja (zin)

urodzona dnia 18 miesiąca wrzesnia
roku 1908 w Yordanowie
województwa krakowskiego
wyznania grecko-katolickiego
po ucieczce z kraju w 1920 r.
została w 1927/28
zdawała w skiercu
roku 1928 gimnazjalny egzamin dojrzałości
dla eksternów typu humanistycznego
wobec Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez Kuratorjum
Okręgu Szkolnego Lwowskiego
pismem z dnia 12. kwietnia 1928 Nr. II-3254/28 i otrzymała
oceny następujące:

z religji	<u>dobrze</u>
z języka polskiego	<u>dostatecznie</u>
z języka <u>ruskiego</u>	<u>dobrze</u>
z języka łacińskiego	<u>dostatecznie</u>
z języka <u>niemieckiego</u>	<u>dostatecznie</u>
z historii wraz z nauką o Polsce współ- czesnej	<u>dobrze</u>
z geografji	_____
z przyrodoznawstwa	_____
z fizyki wraz z chemją	<u>niedostatecznie</u>
z matematyki	<u>dostatecznie</u>
z propedeutyki filozofji	_____
z rysunku	_____

Джерело: ДАІФО. Ф. 552. (Приватна жіноча гімназія Українського педагогічного товариства «Рідна школа» у м. Коломия Коломийського повіту Станіславського воєводства). Оп. 1. Спр. 2 (Атестати зрілості учнів за 1927-1928 навчальний рік). Арк. 6.

Атестаційний лист учительки Розвадовської Софії

4

A R K U S Z   S P O S T R Z E Ż E N

R O Z W A D O W S K A   Z O F J A

n a u c z y c i e l k a

Państw. Seminarjum Naucz. żeńskie w Kołomyi

PAŃSTW. SEMINARIUM NAUCZ. ŻEŃSKIE
 W KOŁOMYI

Data	Trść spostrzeżeń	Podpis i stan służb. wpisującego spostrzeżenia.
5/XI. 1933.	Klasa I gimn. Lekcja gimnastyki. Cwiczenia marszowe. wiele ożywienia i wesołości.	
6.IX. 1933.	Gry i zabawy w porze południowej. Klasa I gimn. Piłka graniczna. Dziewczynki ożywione - starają się o zwycięstwo, ale sprawiedliwie oceniają zespół przeciwny.	<i>Dr. M. K. Pińska</i>
7/12. 1933	Lekcja gimnastyki w klasie I gimn. Tematem tańce narodowe. Uczennice ożywione i wesołe - widoczne rozbudzenie uczuć narodowych.	<i>Dr. M. K. Pińska</i>
14/XI. 1934.	Klasa II gimn. Lekcja gimnastyki. Prowadzenie lekcji i obmyślanie planu staranne. W czasie ćwiczeń zachowana karność i swoboda. Uczennice ćwiczą chętnie, nauczycielka zważa pilnie na zmęczenie słabszych fizycznie. Wymogi właściwe.-	
26.4. 1935.	Lekcja gimnastyki w klasie II. gimn. Kwadrat na boisku "Sokoła" Dziewczynki z ożywieniem prowadzą grę - wiele wesołości i zadowolenia - partja silniejsza wyraża swoje zadowolenie, ale chętnie robi ustępstwa słabszej. Mimo wesołości i swobody gra prowadzona prawidłowo - bez jakichkolwiek protestów.	<i>Dr. M. K. Pińska</i>

Джерело: Ф. 550 (Державна жіноча гімназія у м. Коломия Коломийського повіту Станіславського воєводства). Оп. 1. Спр. 10 (Атестаційні листи учительки Розвадовської Софії). Арк. 4.

Кулінарні курси при «Союзі українок» в с. Чайковичі Рудківського повіту
Львівського воєводства в 1932–1934 рр.

Джерело: «Союз українок». Локальна історія: старі фото. URL:

<https://localhistory.org.ua/stari-foto/soiuz-ukrayinok/>

Додаток Д

Курси крою і шиття при «Союзі українок» в с. Кульчиці
Самбірського повіту Львівського воєводства в 1929 р.

Джерело: «Союз українок». Локальна історія: старі фото. URL:
<https://localhistory.org.ua/stari-foto/soiuz-ukrayinok/>

Додаток Е

Курси при «Союзі українок», селище Печеніжин Коломийського повіту
Станіславівського воєводства, 1936 р.

Джерело: «Союз українок». Локальна історія: старі фото. URL:

<https://localhistory.org.ua/stari-foto/soiuz-ukrayinok/>

Український жіночий конгрес у Станіславові, 23–27 червня 1934 р.

Похід дівчат

Джерело: «Союз українок». Локальна історія: старі фото. URL:

<https://localhistory.org.ua/stari-foto/soiuz-ukrayinok/>

Український жіночий конгрес у Станіславові, 23–27 червня 1934 р.

Богослужіння

Джерело: «Союз українок». Локальна історія: старі фото. URL:

<https://localhistory.org.ua/stari-foto/soiuz-ukrayinok/>

План-конспект для учнів 10 класу з історії України
на тему: «Культурно-освітнє життя на західноукраїнських землях
в міжвоєнний період»

Мета:

навчальна:

- пояснити учням внесок «Союзу українок» в культурно-освітнє життя

Галичини/*інформаційна*

-охарактеризувати розвиток освітніх процесів на західноукраїнських
теренах;*інформаційна, логічна*

- проаналізувати роль літератури та мистецтва в культурному житті
західноукраїнського регіону;*інформаційна*

розвивальна:

- закріпити отримані знання учнів на уроці (на основі методу «Прес»); */логічна,
інформаційно-комунікаційна*

- розвиток навички роботи з історичними джерелами (на основі уривку з
мемуарів М. Рудницької);*/логічна, інформаційна*

- розвивати вміння роботи з історичною картою (вправа «Знавець карти»);
/просторова

- розвивати хронологічну компетентність (створення стрічки часу за допомогою
«Canva»); */хронологічна, інформаційна*

- розвивати критичне мислення на основі опрацювання відеоматеріалу про
Мілену Рудницьку; */інформаційно-комунікаційна*

- формувати вміння характеризувати історичні постаті (А. Шептицького, М.
Рудницьку, О. Кульчицька); */аксіологічна*

- розвивати навички роботи в групі;*/соціальна, особиста*

- розвивати мовленнєві навички та вміння формувати аргументи для своєї
позиції («Мозковий штурм», вправа «Збери намисто», робота в групах);
мовленнєва, інформаційно-комунікаційна

виховна:

- виховувати вміння працювати в колективі (робота в групах);/соціальна, мовленнєва, логічна
- розвивати креативність; (створення постерів про діяльність «Союзу українок»)/інформаційна, інформаційно-комунікаційна
- виховувати патріотичний обов'язок на основі отримання знань про боротьбу товариства «Рідної школи» та «Союзу українок» за україномовне шкільництво;/громадянська, аксіологічна, особиста
- формувати критичне мислення (на основі відеоряду про Мілену Рудницьку)/
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей на запитання за допомогою «Мозкового штурму»;/мовленнєва
- формувати почуття гордості за українську інтелігенцію на основі отриманих знань про діяльність Мілени Рудницької та Андрея Шептицького;/ громадянська, особиста
- формувати інтерес до історії на основі вивчення особливостей жіночого руху на західноукраїнських землях;/громадянська, аксіологічна
- виховувати любов до власної мови на культурі (на прикладі асиміляційної політики Польщі)./громадянська, аксіологічна, особиста

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник: Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.; карта: «Україна в міжвоєнний період»

Основні дати: 1924 р. – закон про впровадження утравістичних шкіл; 1921–1925 рр. – Український Таємний університет; 1917-1938 р. – функціонування організації «Союз Українок».

Основні терміни: емансипація, фемінізм, пацифікація, асиміляція, полонізація, утравістичні школи.

Історичні постаті: Мілена Рудницька, Олена Кульчицька, Андрей Шептицький.

План уроку

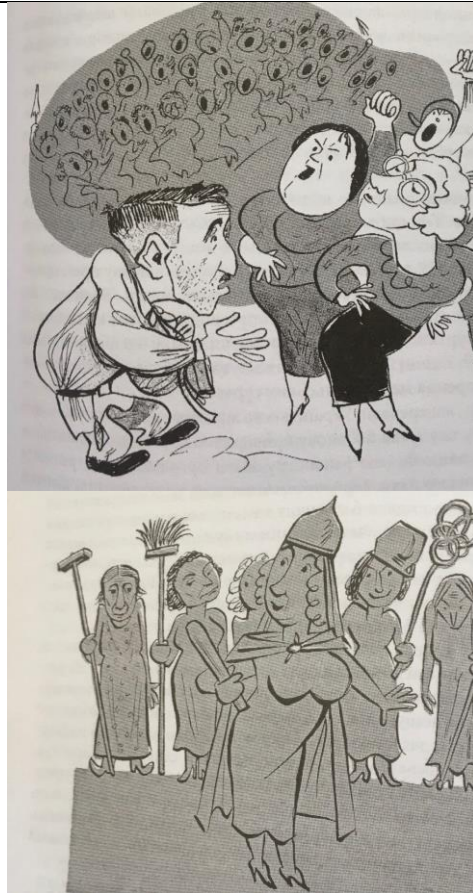
1. Освіта.
2. Жіночий рух. «Союз Українок».
3. Література та мистецтво.

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний етап	Привітання з учнями, перевірка присутніх		
7 хв.	II. Перевірка домашнього завдання		1. Вправа «Знайди слово» https://wordwall.net/uk/resource/64986347 2. Поясніть значення/роль/внесок кожного знайденого «слова» (явища, події, постаті)	
3 хв	III. Мотиваційний етап	Робота з візуальними джерелами Метод «Мікрофон» Розгляньте карикатури. Яка тема об'єднює ці малюнки? Які враження ці карикатури у вас викликають? /логічна /інформаційна		

- Що автори хотіли сказати цими малюнками?/
аксіологічна/логічна
- Яке було становище жінки на західноукраїнських теренах в міжвоєнний період?
інформаційна/логічна
- Як ви гадаєте, чи мали вже право жінки отримувати освіту?
логічна/інформаційна/аксіологічна
- чи було жінки активними учасницями культурного та освітнього життя в міжвоєнний період на західноукраїнських теренах? *логічна/інформаційна*

Сьогодні на уроці ми з вами розглянемо не тільки особливості розвитку освіти та культури в міжвоєнний період на західноукраїнських теренах, а й спробуємо проаналізувати роль жіноцтва в цьому процесі.

2 хв	IV. Актуалізаційний етап	Робота з картою	Вправа «Знавець карти» 1. Яку епоху в історії України ми зараз вивчаємо?	<i>Хронологічна</i>
------	--------------------------	------------------------	--	---------------------

		 <p>Українські землі у 1920-1939</p>	<p>2. Які особливості цієї епохи?</p> <p>3. Вкажіть, які історичні регіони після Варшавського мирного договору опинилися в складі Польщі? Які історичні регіони увійшли до складу СРСР?</p>	<p>Логічна</p> <p>Просторова</p> <p>Логічна</p>
20 хв	V. Вичення нового матеріалу	<p>1. Освіта.</p> <ul style="list-style-type: none"> - провідну роль у культурному житті західноукраїнських земель відіграла українська інтелігенція; - розвивиток «органічного сектору»: кооперації, культурно-освітні товариства, українська школа тощо; - великий внесок інтелігенції у розвиток і організації українського шкільництва, позаяк освітня політика держав, до яких належали українські землі, стала одним із засобів асиміляції українців; - у Румунії українське шкільництво тривалий час було зовсім заборонене; - Польща прийняла закон про утраквістичні школи в 1924 р.; - політика Чехословаччини виявилася сприятливішою, проте з 1925 р. діяв закон, за яким українську мову вважали чужою, що спонукало населення до вивчення чеської мови як державної. <p><i>Утраквістичні школи</i> - двомовні школи у Галичині.</p> <p><i>Полонізація</i> - процес насаджування польської мови та культури населенню, що належить до іншої етнокультури, з метою асиміляції</p> <p><i>Асиміляція</i> - процес прийняття певним народом або спільнотою культури (мови, цінностей, звичаїв) та</p>	<p>Хто така інтелігенція? Кого із представників інтелігенції міжвоєнного періоду ви можете назвати? Якою, на вашу думку, є сучасна інтелігенція?</p> <p>Чим відрізнялася політика Чехословаччини, Румунії та Польщі щодо «українського питання»? Чому?</p> <p>Яким чином Польща намагалася знищити українську ідентичність?</p> <p>Чому була така сувора політика інших держав щодо української мови та української освіти?</p> <p>Яке значення має збереження власної мови та культури під час окупації іншими країнами?</p> <p>Як ви гадаєте, які були наслідки полонізаційної політики щодо освіти?</p>	<p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Аксіологічна</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Аксіологічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Аксіологічна</p> <p>Мовленнєва</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p>

		<p>самосвідомості (ідентичності) іншого народу або спільноти. <i>Пацифікація (умиротворення)</i> – урядова політика, спрямована на утихомирення, замирення національних меншин</p> <p>Задовольнити потребу українців у середніх освітніх закладах спробувало товариство «Рідна школа», що до 1938 р. заснувало близько 40 гімназій, ліцеїв та професійно-технічних шкіл. Велику частину витрат на ці заходи покривали внески його членів, чисельність яких у тому ж 1938 р. перевершила 100 тис., та внески української діаспори у США й Канаді.</p> <p>Загальнокультурні потреби залишалися цариною діяльності «матері» всіх західноукраїнських організацій — шанованого на всіх рівнях товариства «Просвіта», осередки якого діяли у Галичині, Волині, Закарпатті. Воно видавало книги, журнали і газети, утримувало мережу читалень, публікувало навчальні матеріали, відкривало дитсадки, вело низку спеціалізованих курсів.</p> <p>Великий внесок Андрея Шептицького(1865—1944), митрополита УГКЦ щодо розвитку освіти в західноукраїнському регіоні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фінансова підтримка українських шкіл; - фінансування навчання студентів закордоном та в Україні; - фундаторство і опіка притулками та сиротинцями; -добивався припинення політики «пацифікації». 	<p>Яка різниця між асиміляцією та пацифікацією?</p> <p>Які приклади асиміції ви може назвати?</p> <p>Яка роль товариств «Рідної школи» та «Просвіти» у розбудові українського шкільництва?</p> <p>Як ви думаєте, чи легально вони функціонували?</p> <p>З ким із сучасних культурних чи політичних діячів/діячок ви можете порівняти Андрея Шептицького? Чим схожа та відмінна їх діяльність?</p> <p>Коли існував Український таємний університет? Яке місто західноукраїнських земель стало центром освіти?</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i></p> <p><i>Інформаційна</i> <i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i></p> <p><i>Інформаційна</i> <i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Мовленнєва</i></p> <p><i>Хронологічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	--	--	--

- молодь була позбавлена можливості навчатись у Львівському університеті. Були полонізовані й інші вищі навчальні заклади Львова — Політехніка, Академія ветеринарної медицини та Академія зовнішньої торгівлі.
 - у відповідь на заборону уряду українські вчені, викладачі та студенти в 1921 р. заснували Український таємний університет, що проіснував до 1925 р.;
 - у 1924 р. до університету було приєднано відділ мистецтва, яким опікувався Андрей Шептицький.

2. Жіночий рух. «Союз українок».

У міжвоєнний період, під впливом європейського фемінізму, активно розвивався український жіночий рух.
 - в умовах польської окупації жіночий рух боровся не тільки за рівноправне становище чоловіків і жінок в галицькому суспільстві, а й намагався залучити якнайбільше жінок до боротьби за збереження національної ідеї.

«Мозковий штурм»

Прочитайте уривок історичного джерела та поміркуйте.
 Дайте відповіді на запитання

1. Які перешкоди для жінок існували у здобутті ними освіти?
2. Як ви гадаєте, чи існували гендерні упередження дощодо здобуття жінками освіти. Якщо так, то чому?
3. Чи було здобуття жінками освіти важливою умовою тогочасного емансипаційного руху?
4. З якими труднощами зіштовхувалось жіноцтво тих часів під час здобуття освіти?

*Логічна
Інформаційна*

*Логічна
Інформаційна
Аксіологічна*

*Логічна
Аксіологічна
Інформаційна*

*Інформаційна
Логічна*

	<p>Робота з історичним джерелом <i>«Як довго жінка жила у вузькому крузі «домашнього огнища», обмежена законами і звичаями, закріплена економічно і морально, без доступу до здобутків науки, полишена всякого впливу на публичне життя, — так довго не мала вона доступу до ніякої громадянської праці, як і не мала зрозуміння для стремлень своєї суспільности.» (зі спогадів Мілени Рудницької)</i></p> <p><i>Фемінізм - низка політичних, суспільних рухів, ідеологій та теоретичних парадигм, спрямованих на збереження політичної, економічної, культурної та соціальної рівності жінок.</i></p> <p><i>Емансипація – вільнення від якої-небудь залежності, скасування якихось обмежень, зрівняння у правах.</i></p> <p>«Союз українок» - засновано організацію в 21 лютого 1917 р. - очільниця - Мілена Рудницька.</p> <p>- шляхом проведення лекцій, народних свят, концертів та театральних вистав, організації різноманітних освітніх і спеціалізованих курсів, створення бібліотек та гуртків,</p>	<p>Робота із відеоматеріалом: https://youtu.be/k6C0Uwm-FIA?si=A1KwkEWZ7NdwPQUB</p> <p>Вправа «Збери намисто» Кожен із учнів класу, переглянувши відео про Мілену Рудницьку, називає по черзі по одному факту її біографії.</p> <p>Чим вразила вас постать Мілени Руницької? Хто/що формувало погляди Рудницької щодо роль та призначення жінки? Які цінності «Союз Українок» формував у галицького жіноцтва? Яким чином СУ боровся проти полонізації в регіоні? Як ви думаєте, чи знали про діяльність СУ та Рудницької закордоном? Чи були вони популярні в інших країнах?</p> <p>Назвіть видатних представників українського образотворчого мистецтва, що творили на західноукраїнських теренах.</p> <p>Чому провідне місце в розвитку культури на західноукраїнських теренах належало Галичині?</p> <p>Робота в групах:</p>	<p><i>Логічна Інформація</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p> <p><i>Логічна Інформація</i></p> <p><i>Аксіологічна Інформація</i></p> <p><i>Логічна Інформація</i></p> <p><i>Логічна Інформаційна</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p> <p><i>Логічна Інформаційна</i></p> <p><i>Логічна Інформаційна</i></p>
--	--	--	---

	<p>«Союз українок» прагнув підвищити рівень освіти та культури серед галицького жіноцтва, спонукати їх до активної суспільної діяльності;</p> <ul style="list-style-type: none"> - СУ надавав можливість жіноцтву через фахові курси здобути професію та фінансову незалежність; - Мілена Рудницька виступала на багатьох міжнародних конгресах (в Америці, Канаді) із промовама про захист української мови та українського шкільництва; - сьогодні СУ продовжує свою діяльність у Львові, зокрема займається захистом прав жінок та допомагає у вирішенні різних соціальних проблем. <p>3. Література та мистецтво. <u>Література:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - провідне місце в розвитку національної культури на західноукраїнських землях належало Галичині, особливо Львову; - важлива роль часописів «Діло», «Дзвони», «Літературно-науковий вісник», «Ми», «Назустріч» тощо; - старше покоління літераторів представляли: В. Стефаник, О. Маковей, М. Черемшина, У. Кравченко, Б. Лепкий тощо; - «Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка», Львів (1925—1939 рр); - в Чернівцях продовжувала плідно працювати О. Кобилянська. «Але Господь мовчить» (збірка) про страшні події Першої світової війни на території Північної Буковини. Провідна ідеєю творчості письменників як старшого, так і молодшого поколінь стало 	<p>-1 група аналізує умови розвитку мистецтва в 1920-1930- рр.в Галичині</p> <p>- 2 група аналізує умови розвитку літератури 1920-1930- рр.в Галичині.</p> <p>Підсумок: кожна група виголошує</p> <p>1) проблеми, з якими зіштовхнулись митці/могли зіштовхнутись під час своєї діяльності (враховуючи асиміляційну політику офіційних урядів)</p> <p>2) здобутки з кожної з категорій.</p> <table border="1" data-bbox="943 790 1315 1014"> <thead> <tr> <th></th> <th>Літера тура</th> <th>Мистецтво</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Злобу тки</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Пробл еми</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		Літера тура	Мистецтво	Злобу тки			Пробл еми			<p><i>Логічна Інформаційна Аксіологічна Мовленнєва</i></p>
	Літера тура	Мистецтво										
Злобу тки												
Пробл еми												

		<p>осмислення подій 1914—1920-х рр; - об'єднання молодих літераторів в гутки: «Митуса», «Богема», «Логос».</p> <p><u>Мистецтво:</u> - провідне місце в образотворчому мистецтві Західної України належало Олені Кульчицькій. Після повернення з концтабору в 1919 р. вона і продовжила педагогічну працю в Перемишлі, ілюструвала книги В. Гнатюка, М. Коцюбинського (зокрема «Тіні забутих предків»), В. Стефаника. У 1938 р. переїхала до Львова, де стала співробітником українського етнографічного музею.</p> <p>-АНУМ (1930 р.) - влаштували щорічні колективні та індивідуальні виставки, об'єднуючи більшість українських живописців, графіків, скульпторів не лише Західної України, але й діаспори. На першій виставці АНУМа експонувалися твори французьких художників П. Пікассо, А. Модільяні, М. Шагала та інших.</p>		
6 хв	VI.Систематизація знань		<p>1.Метод «Прес» «Освіта була необхідною складовою емансипації тогочасної української галичанки?» -кожен з учнів сформулює власну тезу та наводить мінімум по 2 аргументи.</p> <p>2.Створити хронологічну стрічку про події, які ви дізналися сьогодні на уроці за допомогою «Canva»</p>	<p><i>Логічна Інформаційна комунікаційна Аксиологічна</i></p> <p><i>Хронологічна Логічна</i></p>

3 хв	VII. Висновки	<p>Незважаючи на несприятливі обставини (1924 р. –закон про утраквістичні школи) українська культура активно розвивалася: працювали та відкривалися школи з українською мовою викладання, громадські та просвітні організації, науково-освітні заклади, мистецькі товариства, видавали україномовну пресу, книги тощо.</p> <p><i>/хронологічна/інформаційна/логічна</i> Велику роль у розвитку освіти та боротьбу за українську ідентичні в умовах іноземного панування на західноукраїнських теренах відіграв «жіночий рух», зокрема товариство «Союз Українок» (1917-1938 рр. діяльність) на чолі з Міленою Рудницькою.</p> <p><i>/ хронологічна/ інформаційна/ логічна</i></p>		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		<ol style="list-style-type: none"> 1. Опрацювати параграф § 32 та написати есе на тему «Культура Галичини в умовах полонізації» 2. Створити постер, який проілюструє якусь із сфер діяльності «Союзу українок» на західноукраїнських теренах (політичну, просвітницьку, феміністичну на вибір) 	